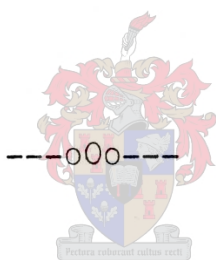

5

DIE WET VAN OPVOLGING VAN BEGRIPSOORTE
IN BYWOORDREEKSE IN AFRIKAANS.

deur

W. J. OOSTHUIZEN.

Skripsie goedgekeur ter verkryging van
die graad Magister in Afrikaans-Neder-
lands aan die Universiteit van Stellen-
bosch.

M A A R T 1 9 6 4.

I N H O U D.

Dankbetuiging	p. (i)
Inleiding	(ii)
Verwysings	(iii)
Hoofstuk I - Reeksverbindings met twee verskil- lende begripsoortelike komponente	1
(i) Tyd en Wyse	1
(ii) Tyd en Plek	14
(iii) Tyd en Modaliteit	20
(iv) Graad en Wyse	27
(v) Modaliteit en Wyse	28
(vi) Modaliteit en Plek	30
(vii) Wyse en Plek	32
Verwysings	37
Hoofstuk II - Reeksverbindings met drie verskil- lende begripsoortelike komponente ...	39
(i) Tyd en Wyse en Plek	39
(ii) Tyd en Modaliteit en Wyse	45
(iii) Tyd en Modaliteit en Plek	47
(iv) Modaliteit en Wyse en Plek	49
(v) Vier- en meerledige reekse	51
Verwysings	57
Hoofstuk III - Jukstaponering van eensoortige be- gripsoortelike komponente	58
(i) Tyd	58
(ii) Plek	68
(iii) Wyse	75
(iv) Modaliteit	76
(v) Reekse met bindwoorde	81
(vi) Slot	83
Verwysings	89
Bibliografie	90

(i)

DANKBETUIGING

By die voltooiing van hierdie studie wil ek in die eerste plek prof. W. Kempen wat as my promotor opgetree het, hartlik bedank. Dit was aangenaam, verrykend en vormend om onder sy leiding te werk, ook buite die gebied van dié studie en die taalkunde om. Ook aan prof. M. de Villiers wat as medepromotor optree, gaan my opregte dank.

Ek wil graag ook vir my ouers dankie sê, en meer as dit nog, vir n onblusbaar lewendige belangstelling wat my eie voortdurend hoër laat loop het, asook vir die gereelde toesending van talle voorbeelde, veral in die begin toe materiaal broodnodig was.

My innigste dank ook aan Andries, wat baie van sy eie (blok-) tyd opgeoffer het om vir my te dikteer sodat die oorskryf vinniger kon gaan.

Ten slotte ook n woord van dank aan Annette en Rudie vir hul vriendelike geduld wanneer ek enkele dinge met hulle bespreek het, en vir nuttige wenke hier en daar.

(ii)

INLEIDING

Die doel van hierdie studie is om vas te stel of daar in vrye, onafgebroke bw.-reekse in Afrikaans enige woordordelike sisteem bestaan waarvolgens die verskillende begripsoorte (tyd, modaliteit, plek en (graad) wyse (verge-lyking) gejuksaponeer word. Daar word dus gepoog om vas te stel of hierdie verskillende begripsoorte altyd in enige volgorde voor of na die ww. waarmee die reeks saamgaan, kan staan, en indien nie, waarin die beperking op die willekeurigheid van die orde lê, en wat die orde is wanneer dit nie willekeurig is nie. Dit gaan dus hier om „wat die wet van opvolging van begripsoorte“¹⁾ in vrye, onafgebroke bw.-reekse genoem kan word. Hierdie term word deur prof. W. Kempen gebruik in sy „Woordvorming en Funksiewisseling in Afrikaans“²⁾ en insy „Die vry pre-adjunk in Afrikaans“ wys dr. M. J. Posthumus ook op die opeenvolging van pre-adjunkte³⁾. Hoewel studies oor woordvolgorde nie baie is nie, is daar wel 'n aantal publikasies hieroor wat vir ons van belang is. Ek noem die volgende:

In sy „Structurele Syntaxis“ raak prof. A. W. de Groot net aan die kwessie met die opmerking: „Misschien bestaat bv. een neiging de bijwoorden van plaats achter dié van tyd te zetten, dus voorrang te verlenen“⁴⁾ en sluit dié betrokke paragraaf af met die woorde: „zoals gezegd is een nader onderzoek hier zeer gewenst“⁵⁾. Sedertdien verskyn daar artikels van H. Roose oor „Kategorieën van voorgeplaatsse bepalingen by substantieven“⁶⁾ en „The order of post-adjuncts to nouns in Dutch“⁷⁾. Ook dr. H. F. A. van der Lubbe maak 'n (meer volledige) studie oor die „Woordvolgorde in het Nederlands“⁸⁾, waarin hy die volgorde van bepalinge by veral

(iii)

s.nwe., vnwe., telwoorde. b.nwe en bwe. ondersoek. Hy gaan egter nie in op die volgorde van verskillende bepalinge by die ww. (die bw.-reeks dus) nie. In Afrikaans bestaan daar geen gepubliseerde studie oor die volgorde van die verskillende bwe. in 'n reeks nie. Dié studie is dus aangepak met die doel om na te gaan hoe die verskillende begripsoorte (tyd, wyse e.d.m.) opmekaar volg in vrye, onafgebroke bw.-reekse in Afrikaans.

Ten slotte dien hier net daarop gewys te word dat die begrippe bysin en hoofsin in hierdie studie nog gebruik word in die tradisionele opvatting van dié begrippe.

VERWYSINGS

- 1) Kempen, W.: Woordvorming en Funksiewisseling in Afrikaans, p.71.
- 2) Kempen, W.: Woordvorming en Funksiewisseling in Afrikaans.
- 3) Posthumus, M. J.: Die vry pre-adjunk in Afrikaans, p.vii.
- 4) De Groot, A. W.: Structurele Syntaxis, p. 173/174.
- 5) De Groot, A. W.: Structurele Syntaxis, p.175.
- 6) Roose, H.: Kategorieën van voorgeplaatste bepalinge by substantiewe (Artikel in "Levende Tale", No. 186, 1956, p.474/483).
- 7) Roose, H.: The order of post-adjuncts to nouns in Dutch (Artikels in "Lingua", vol. XI, 1962, p.340).
- 8) Van der Lubbe, H. F. A.: Woordvolgorde in het Nederlands.

HOOFSTUK I

REEKSVERBINDINGS MET TWEE VERSKILLENDE
BEGRIPSOORTELIKE KOMPONENTE.

Soos reeds in die inleiding genoem, is hierdie studie daarop gemik om vas te stel in watter volgorde die verskillende begripsoorte in 'n bywoordreeks gewoonlik of meestal voorkom of geplaas kan word. Die gebruik van die woord „verskillende” in die opskrif van hierdie eerste hoofstuk is egter nie daarom oorbodig nie, aangesien hoofstuk III uitsluitend handel oor reekse wat nie uit verskillende begripsoorte bestaan nie, maar uit bwe. van bv. tyd alleen (so ook wyse, plek en mod.).

(i) TYD en WYSE

Wanneer mens na 'n vb. soos die volgende kyk, is dit dadelik duidelik dat die twee bwe. ook andersom ingespan kan word:

Alles loop mís vandag. (tyd laaste) *

/vandag mís. (tyd eerste)

Dit is ook die geval in die volgende vbe.

Endean kolf vandag lékker.

/lékker vandag.

Die wind sny vannag geníepsig.

/geníepsig vannag.

Daar is **gewind** dat wanneer die ww. voor die reeks staan, die orde willekeurig is (soos hierbo). Dus is die komponente van 'n reeks ook vry om omgeruil te word wanneer die reeks voorkom in vraagsinne waar die reeks na die ww. staan, bv.

Speel jy lékker vandag?

/vandag lékker?

en in bysinne waar die reeks na die ww. voorkom, bv.

Speel hy vandag góéd (bw. bys.), is hy in die span;

/góéd vandag/

waar ons te maak het met 'n bysin sonder voegwoord. In dié

vb. sou, deels met ander volgorde van die bywoorde, en met behoud van dieselfde sinswaarde, as, indien, mits, ens. gebruik kon word, bv.

As hy vandag góed speel, is hy in die span, waar die orde vas is (tyd eerste) wanneer die reeks voor die ww. staan. Die gebruik van voegwoorde bring gewoonlik mee dat die ww./deelw. van die bysin, na die reeks wat in die bysin staan, beland, afgesien daarvan of die voegwoord voorop in die sin staan (met die bysin voor die hoofsin) of later in die sin (met die bysin na die hoofsin), bv.

As hy vandag goed speel, is hy in die span. (bysin ingelei deur voegw., staan voor die hoofsin.)

Hy sal gekies word omdat hy vandag goed speel. (bysin, ingelei deur voegw., staan na die hoofsin.)

Uitsonderings is die want-sinne, omdat die aanwesigheid van hierdie voegw. nie meebring dat die ww. na die reeks beland nie, bv.

Hy sal uitval, want hy speel swák vandag. (bw. bys.)
/vandag swák.

(Die voegwe. maar (dog) en en val hierbuite, omdat hulle neweskikkende hoofsinne inlei en nie bysinne nie.)

Die aan- of afwesigheid van voegwoorde is van belang, omdat dit die posisie van die ww. (voor of na die reeks) grootliks bepaal (vgl. hierbo), en die posisie van die ww. is op sy beurt van belang, omdat in die volgende paragrawe daarop gewys sal word dat wanneer die ww./deelw. ná die reeks staan, die orde gewoonlik vas is, met tyd voor wyse. Dat die orde meestal vry is wanneer die ww. voor die reeks voorkom, is reeds in die voorafgaande paragrawe bespreek.

Wanneer die volgende bwe. van tyd (hierna genoem „vaste” bwe. van tyd) egter saam met wyse in die reeks gebruik word, staan hulle voor wyse, ongeag die posisie van die ww.:

al, alreeds, altyd, betyds, dan dikwels, eers, eindelik, intussen, lank, later, meteens, nog, nooit, nou (effense twy-

felgeval), reeds, selde, skielik, soms, steeds, telkens, uiteindelik, vooraf, weer, weer eens.

Daar is gevind dat wanneer enige van hierdie woorde as bw. van tyd saam met wyse in dieselfde reeks optree (ook saam met plek - vgl. later TYD en PLEK), tyd altyd eerste staan, ook al staan die ww. voor die reeks (in welke geval omruiling van tyd en wyse normaalweg sou kon plaasvind), bv.

Hy kyk eers góéd.

Sy sing sóms mooi.

Dit gaan éindelik beter.

Die span speel sélde goed.

Die volgende (omgekeerde) ordes is ongewoon:

Hy kyk goed eers.

Sy sing mooi soms.

Dit gaan beter eindelik.

Die span speel goed selde.

Wanneer n ander bw. van tyd (bv vandag, vanaand, ens.) in bogenoemde se plekke gebruik word, is die orde dadelik weer willekeurig, bv.

Sy sing vanaand móoi. /móoi vanaand;

Dit gaan vandag béter. /béter vandag;

Dit gaan vandag góéd. /góéd vandag.

Die beperking van die vryheid van die orde lê dus o.a. ook in die gebruik van sekere bwe. van tyd (vgl. voorafgaande lysie) wat konsekwent voor wyse staan, ook in gevalle waar ander bwe. van tyd met wyse plekke sou kon omruil. Tot dusver is die posisie dus:

Wanneer die ww. voor die reeks staan, kan tyd en wyse in enige volgorde geplaas word, met die uitsondering van die lysie „vaste” tydwoorde wat buitendien voor wyse kom.

As die ww./deelw. egter na die reeks staan, kom tyd eerste, bv. Laat my nou réguut praat. ¹⁾

- Laat my nou réguut praat. 1)1)
- deur nou onversigtig te praat. 2)2)
- om weer eens goéd te laat verstaan. 3)3)
- hy het vandag goéd gespeel.
- breek hulle skielik onstuimig los. 4)
- (hy) kyk wéér onderlangs na die os. 5)
- vleis sal vanaand lékker smaak. 6)

In vyf van hierdie vbe. word egter bwe. van tyd gebruik wat in ieder geval (afgesien van die posisie v.d. w.w. - voor of na die reeks) voor wyse staan, nl. nou, weer eens, skielik, en weer (sg. vaste bwe. van tyd). Al word hulle egter vervang deur vandag, vanaand, môre, ens. (wat „vry" is om voor of na wyse te staan wanneer die ww. voor die reeks optree), verander dit nog niks aan die vastheid van die orde nie. Tyd bly konsekwent eerste.

In: Vleis sal vanaand lékker smaak, ~~kan~~tyd nie anders as voor wyse staan nie.

(Vleis sal lékker vanaand ~~smaak~~, is nie gewoon nie)
Sou ons egter dieselfde singegewe hê, maar met die ww. voor die reeks, kan tyd en wyse andersom ingespan word, bv.

Die vleis smaak vanaand lékker.

/lékker vanaand.

Vanaand is nie n „vaste" bw. van tyd (wat, ongeag die posisie van die ww., voor wyse staan) nie, maar in die vb.

Vleis sal vanaand lékker smaak,

kan hy nie met wyse plekke omruil nie. In dieselfde reeks, egter, maar met die ww. voor die reeks, kan tyd en wyse in enige orde staan. Die aanwesigheid van die ww. na die reeks bind dus ook bwe. van tyd wat wel na wyse kan staan (anders as die sg. „vaste" tydwoorde wat alleenlik voor wyse kan geplaas word) in die eerste posisie, d.i. voor wyse.

Dieselfde vastheid van orde vind ons ook wanneer nie alleen n ww./deelw. nie, maar n voorwerp op die reeks volg, bv.

Hy kyk wéér onderlangs na die os.

Weer is egter n „vaste” bw. van tyd wat in ieder geval voor wyse sou gestaan het. Vervang dit egter met bv. van-
dag, dan bly tyd nog steeds gebonde aan die posisie voor wyse, bv.

Hy kyk vandag ónderlangs na die os,
maar nie /onderlangs vandag na die os, nie.

Met die voorwerp egter afwesig, kon dit gewees het:

Hy kyk vandag ónderlangs;
/ ónderlangs vandag.

Die aanwesigheid van n voorwerp na die reeks het dus dieselfde bindende uitwerking op die orde waarin tyd en wyse staan, as die ww./deelw. na die reeks. In albei gevalle handhaaf tyd n posisie voor wyse.

As die tyd/wyse-reeks in n bysin voorkom (vgl. pp. 1 en 2), is die posisie soos volg:

As die bysin met n voegwoord aan die hoofsin gebind word, staan die ww. van die bysin, na die reeks wat in die bysin, voorkom en die orde is vas (tyd voor wyse), bv.

Hy sê dat Endean vandag lékker kolf.

As hy vandag góed speel, is hy in die span.

Dit is die geval, hetsy die bysin, ingelei deur die voegwoord, voor of na die hoofsin staan (vgl. laasgenoemde twee vbe.).

As die voegw. dat en as afwesig is, kom die ww. voor die reeks te staan en die orde is willekeurig, bv.

Hy sê Endean kolf vandag lékker;
/ lékker vandag.

Speel hy góed vandag, is hy in die span

/ vandag góed, is hy in die span.

Die orde in bysinne is egter alleenlik willekeurig wanneer daar nie gebruik gemaak word van voegwoorde om hoof- en bysinne te verbind nie (vgl. hierbo).

Die opmerkings oor die reeksorte van tyd en wyse in bysinne stem dus ooreen met die vroeëre bevindings dat die orde willekeurig is wanneer die ww. voor die reeks staan, en dat tyd voor wyse geplaas word wanneer die ww. na die reeks staan, want in bysinne (uitgesonderd dié wat nie met 'n voegwoord aan die hoofsin gebind is nie) staan die ww. gewoonlik na die reeks (met uitsondering van want-sinne, omdat die gebruik van hierdie voegw. nie meebring dat die ww. na die reeks moet staan nie), sodat die orde vas is, nl. tyd eerste en wyse daarna.

Die bevinding is dus: tyd staan voor wyse in gevalle waar daar geen keuse t.o.v. die orde bestaan nie. Andersins sou wyse voor tyd kon staan. Tyd kan dus altyd eerste wees in die tyd/wyse-reeks, wyse net in sommige gevalle.

Oor die aksent in hierdie reekstipe. ✓

In 'n reeks waar wyse aanwesig is, dra wyse ook normaalweg die aksent. Miskien is dit „logies“, omdat wyse, van al die bwe., die meeste „sê“ t.o.v. wat benoem word deur die ww. waarmee die reeks saamgaan. Tyd (of plek in ander verbindings) sou alleenlik die klem dra wanneer tyd doelbewus geaksentueer word om te kontrasteer met ander tyd, bv.

Alles loop vandág mis,
om aan te dui dat dit nie voorheen die geval was nie.
Teenoor hierdie doelbewuste beklemtoning van tyd, word nou die „normale“ of „natuurlike“ aksent gestel, wat op wyse val, bv.

Alles loop vandag mís;

/mís vandag.

Endean kolf vandag lékker;

/lékker vandag.

Tyd sou ook alleenlik die aksent kry wanneer dit eerste in die reeks staan, maar wanneer wyse eerste staan en tyd word geaksentueer, is die aksent-patroon ongewoon, bv.

Hy speel lekker vandág.

Hierdie soort aksentplasing (lekker vandág) lewer ook komplisasies wanneer daar gewerk word met bwe. van wyse wat, eerste in die reeks en onbetoond, n heel ander betekenisaspek van die betrokke bw. verteenwoordig, bv.

Sy sing móói vanaand;

/vanaand móói, wat niks ander kan beteken as dat sy vanaand mooi sing nie. Stel dit teenoor:

Sy sing mooi vanáánd, waar mooi kan verstaan word as = jou waarlikwaar, en dus verbasing (modaliteit) uitdruk, nie wyse nie.

Ook in die volgende geval kry ons n heel ander betekenisaspek as dié van wyse van die bw. goed, wanneer dit voor tyd staan en onbetoond is:

Hy het twee weke gelede goéd gespeel (hier is goed suiver bw. van wyse). Daar is reeds aangetoon dat wyse na Tyd staan wanneer daar n deelw. na die reeks is. Tog sou goed hier voor tyd geplaas kon word, mits die aksent dan op hierdie woordgroep (twee weke gelede) val, in welke geval goed = ongeveer, met n bygedagte van minstens, bv.

Hy het goed twée weke gelede gespeel, waar goed nou glad nie meer wyse aandui nie (goed het hierdie waarde alleen wanneer verbind met woordgroepe wat ingelei word deur n telwoord). Dit lê egter nie in die aard van elke bw. van wyse om onder dieselfde omstandighede n ander betekenisaspek van die betrokke woord as dié van wyse te verteenwoordig nie, bv.

Hy het sleg gisteráánd gespeel, waar sleg (hoewel in n ongewone posisie, daar die deelw. na die reeks staan) alleenlik as bw. van wyse verstaan kan word (anders as goed onder soortgelyke omstandighede hierbo).

Met die oog op gevalle waar ons te maak het met n bw. wat meer betekenisaspekte as net wyse kan hê (bv. goed hierbo; nl. wanneer dit voor tyd staan en ongeaksentueerd

is), moet ons dus sê dat wyse, in verbinding met „vrye” bwe. van tyd, altyd in enige orde die aksent kry, tyd nie sonder inagneming van die moontlikheid dat ons dan met n heel ander betekenisaspek van die bw. van wyse waarmee dit saam in die reeks optree, te doen het of kan hê nie, bv.

Sy het mooi vanáánd gesing, waar mooi (eerste en sonder klem) nie meer bw. van wyse is nie.

In n reeks met wyse plus „vaste” bwe. van tyd wat op herhaling (telkens, weer), oombliklikheid (skielik, meteens, dadelik) of op onbegrensde tyd (altyd, nooit) dui, is die aksentpatroon anders as verbindings met „vrye” tydwoorde waar wyse gewoonlik die klem dra. Eerstens staan die „vaste” tydwe. altyd vóór wyse en hulle vestig die aandag meer bepaald op tyd, bv. skielik, dadelik, meteens, ens. Daar is gevind dat hierdie bwe. van tyd in n verbinding met wyse, meestal die aksent dra, bv.

Hy speel dádelik beter,

Hy kom skielik reg.

Van hierdie groep „vaste” bwe. van tyd is daar bv. weer wat geaksentueer moet word, anders kan dit heeltemal anders verstaan word, bv.

Hy speel wéer beter. (Weer = herhaling d.w.s. „hy” het vantevore ook beter gespeel).

Hy speel weer béter, kan egter beteken dat sy maat (iemand anders) swak speel, maar hy speel weer béter (weer = daarenteen, egter).

Die volgende vb. illustreer die aksentkwessie duidelik:

Drysdale het dit vanjaar weer ongelukkig getref ⁷⁾.

As die klem op weer lê, dui weer op herhaling, m.a.w. verlede jaar het hy dit ook so getref. Dit bly dieselfde wanneer weer en vanjaar omgeruil word, maar weer die klem behou. Om as bw. van tyd verstaan te word, moet weer dus die klem behou, want:

(Hy) het dit vanjaar weer ongelukkig getref, beteken

juis dat hy verlede jaar gelukkig was, sodat weer hier op 'n teenstelling met verlede jaar dui en ongeveer gelyk is aan: daarenteen, egter, in teenstelling met.

Ook in: (Hy) het dit weer vanj  r ongelukkig getref, het weer die betekenis van egter, ens. Nou het ons dit as "wet" dat wyse na tyd staan as die deelw. na die reeks staan (soos hierbo), maar ongelukkig sou voor beide bwe. van tyd (dus ook die "vaste") kon staan ten spyte van die posisie van die ww., maar dan ongeaksentueerd en in die modale funksie, bv.

Drysdale het dit ongelukkig w  r vanjaar getref. In hierdie reeks is daar nou geen begrip van wyse aanwesig nie. Dus kan daar weer so 'n bw. ingevoeg word, bv.

Drysdale het dit ongelukkig w  r vanjaar sleg getref. Sleg kan egter nie ook, soos ongelukkig, modale waarde h   deur dit voor tyd te plaas (met die ww. na die reeks) nie. Waar in gevalle soos hierdie dus gevind word dat wyse wel voor tyd kan geplaas word ten spyte van die deelw. na die reeks, moet in gedagte gehou word dat die wyse-begrip nou modale waarde kan h  . Dit kan egter alleen gebeur wann  er dit 'n bw. van wyse is wat onder sekere sintaktiese omstandighede 'n ander betekenisaspek as di   van wyse, kan vertoon (bv., goed).

Ook eers lewer probleme op, nl.

Sy het eers go  d gespeel, beteken dat sy vroe  r of vantevore goed gespeel het.

Sy het e  rs goed gespeel, kan egter beteken dat sy nog beter gespeel het. Eers voor 'n bw. van wyse en beklemtoon, kan dus in 'n ander betekenis-aspek staan as di   van tyds-aanduiding. Wanneer eers egter onbetoond voor wyse staan, is hy alleenlik bw. van tyd. Wat die res betref, val die aksent meermale op die "vaste" bw. van tyd. In verbindings met die "vrye" tydwoorde plus wyse, dra die wyse die klem.

Meer as een komponent van tyd plus wyse

Stapelings van bwe. van tyd kom dikwels voor in bw.-reekse, en dan is die stapeling ook nie beperk tot net twee bwe. van tyd nie, bv.

Hy het vanaand telkens weer skitterend gespeel. By wyse is jukstaponering egter beperk tot gevalle waar ons te maak het met samegestelde wwe. van die tipe, bw. + ww. > ww., bv. verbyloop/-/ -gaan/ -ry, ens., en dan wel wanneer hierdie sg. „skeibaar-saamgestelde" wwe. so gebruik word dat die bw.-komponent van die ww., los van sy werkwoordelike komp. en as deel van die bw.-reeks wat met die ww. saamgaan, optree, bv.

Hy sit vinnig regop,
maar nie /regop vinnig, nie.

Die bw. van wyse wat binne die konstruksie losgemaak is uit die kompositum, bw. + ww. > ww., bv. regopsit, staan dus na die ander bw. van wyse en dié twee bwe. kan ook nie deur interponering van mekaar geskei word nie, bv.

Hy sit vinnig vandag regop.

Wat meer as een tydbegrip betref, kan die verskillende adverbialia van tyd wat tot een reeks behoort, meestal vryelik met mekaar posisies wissel, bv.

Alles loop vandag weer mis,

/weer vandag mis. (Vgl. later ook hoofstuk III oor JUKSTAPONERING VAN EENSOORTIGE BEGRIPSOORTE-LIKE KOMPONENTE.) „Vrye" en „vaste" bwe. van tyd kan in om en by 90% van die gevalle met mekaar reeksposisies wissel en die „vaste" bwe. kan onderling ook meestal met mekaar plekke verwissel, bv.

Hy het telkens weer vanaand skitterend gespeel;

/weer telkens - waar twee „vaste" tydwoorde posisies omruil), asook:

Hy het telkens vanaand weer

/vanaand telkens weer waar n „vaste"

met 'n „vrye" bw. van tyd posisies omruil).

Ons kry dus die volgende:

Hy het vanaand weer telkens skitterend gespeel.

/vanaand telkens weer skitterend gespeel.

/telkens vanaand weer skitterend gespeel.

/telkens weer vanaand skitterend gespeel.

/weer telkens vanaand skitterend gespeel.

/weer vanaand telkens skitterend gespeel.

Wyse handhaaf die laaste reeksposisie vanweë die konstruksie, reeks +ww./deelw. Weer en telkens staan as „vaste" bwe. van tyd konsekwent voor wyse, afgesien van die posisie van die ww. (voor of na die reeks), maar vanaand kan ná wyse geplaas word as die ww. voor die reeks staan, bv. Hy speel weer telkens skitterend vanaand.

Of daar dus een of drie bwe. van tyd saam met wyse in die reeks optree, die posisie van tyd en wyse t.o.v. mekaar, bly dieselfde. Die wisseling van die bwe. van tyd met mekaar, raak nie die verbinding tussen wyse en tyd nie.

Met woordgroepe van Tyd en Wyse. Vb.:

Hy het in die laaste tyd beter gespeel.

Wyse behou sy posisie na tyd onder die ou „reël", nl. wanneer daar 'n ww./deelw. op die reeks volg. Die sisteem handhaaf hom dus t.o.v. woordgroepe net soos by die enkelwoord.

As ons presies dieselfde reeks sou hê, maar in 'n sin waar die ww. voor die reeks optree, dan is die orde van tyd en wyse weer willekeurig, bv.

Hy speel in die laaste tyd beter;

/beter in die laaste tyd.

Met 'n woordgroep van wyse is dit:

Hy speel vandag met meer vuur;

/met meer vuur vandag,

waar die orde willekeurig is omdat die ww. voor die reeks optree. Met die ww. ná die reeks is die orde vas, met tyd

met tyd eerste, bv.

Hy het vandag met meer vuur gespeel,
 maar nie /met meer vuur vandag gespeel, nie

Die sisteem t.o.v. die posisies van tyd en wyse teen-
 oor mekaar, is dus geldend vir enkelwoord en woorgroep.

(ii) TYD en PLEK Vbe.:

Kyk eers binnekant

Hy kuier bedags hier

Die wind waai orals vandag

Hy het betyds agtertoe gespring

Die perd trek altyd links

Die wind het intussen suid gedraai

Hy speel weer buitekant.

Uit hierdie paar vbe. kan die orde net tweekeer an-
 dersom wees, nl.

Hy kuier bedags hier;

/hier bedags.

Diē wind waai vandag orals;

/orals vandag.

In die orige vyf gevalle is daar net een orde moont-
 lik. By hierdie reekstipe bevind ons dieselfde as by tyd/
 wyse, nl. wanneer die reeks na die ww. staan, is die orde
 vry, d.w.s. plek kan voor of na tyd staan. As die reeks
 egter voor die ww./deelw. staan, bv.

Die wind het intussen suid gedraai,
 of voor die losgemaakte eerste komponent van 'n skeibaar-
 saamgestelde ww., bv.

Hy kom vandag hier verby (van verbykom), is tyd ge-
 woonlik eerste, d.w.s. nie:

Die wind het suid intussen gedraai,

en: Hy kom hier vandag verby, nie.

Dieselfde uitsondering van vaste orde, ten spyte daar-

van dat die ww. voor die reeks staan (in welke geval die orde gewoonlik vry of willekeurig is), kom by hierdie verbindingsstipe (net soos by TYD en WYSE) voor, nl. dat wanneer enige van die volgende bwe. van tyd saam met plek in die reeks optree, plek konsekwent laaste staan:

al, alreeds, altyd, betyds, dan, dikwels, eers, eindelik, intussen, lank, lankal, later, meteens, nooit, nou (twyfelgeval), reeds, selde, skielik, soms, telkens, uiteindelik, vooraf, weer en weer eens.

Daar is gevind dat wanneer enige van hierdie woorde as bw. van tyd saam met plek in n reeks voorkom, tyd konsekwent eerste staan, afgesien daarvan dat die konstruksie, ww. + reeks, normaalweg omruiling van die begripsoorte sou moontlik maak. Die volgende is bv. ongewoon:

Kyk binnekant eers

Die /perd trek links altyd

Hy speel buite(kant) weer.

Dit sou kon wees:

Hy speel vandag buite(kant)

/buite(kant) vandag,

maar met weer as „vaste" bw. van tyd staan plek laaste.

Dit lyk dus of ons moet aanneem dat plek, in n reeks saam met hierdie bwe. van tyd, altyd laaste staan (vgl. later TYD en WYSE en PLEK, Hoofstuk II).

Die onderskeid wat gemaak word tussen sg. „vrye" en „vaste" bwe. van tyd kan so voorgestel word: „Vrye" tydwoorde dui duidelik afgebakende tydeenhede aan, bv. vanjaar, vandag, môre, gister, ens. „Vaste" bwe. van tyd sluit diesulkes in wat dui op oombliklikheid („instant" - eie vertaling), bv. dadelik, skielik, meteens, ens., herhaling, bv. telkens, weer, en ander tydwoorde wat nie op afgebakende tydeenheid dui nie, bv. soms, selde, later, eers, reeds, ens.

Woordgroepe van tyd is gewoonlik vry, d.w.s. kan voor of na wyse of plek geplaas word, mits daar nie n ww./deelw. op die reeks volg nie. „Vaste” bwe. van tyd staan gewoonlik voor wyse of plek, al staan die ww. voor die reeks, in welke geval die „vrye” tydwoorde wel met wyse of plek kan plekke omruil.

Wanneer die reeks gevolg word deur n ww., n deelwoord of eerste komponent van n „skeibaar-saamgestelde” ww., staan tyd gewoonlik voor plek, bv.

Die wind het intussen suid gedraai,
Hy het betyds agtertoe gespring,
Hy kom vandag hier verby (verbykom).

Die omgekeerde orde van tyd en plek is ongewoon, bv.

Die wind het suid intussen gedraai,
Hy het agtertoe betyds gespring,
Hy kom hier vandag verby.

In die vbe.

Die wind het intussen suid gedraai,
Hy het betyds agtertoe gespring,

is daar in ieder geval nie n ander orde van tyd en plek moontlik nie, want die bwe. van tyd behoort tot dié groep waarvan die lede altyd voor plek geplaas moet word, afgesien van die posisie van die ww. (die sg. „vaste” bwe. van tyd, bv. intussen en betyds wat nie afgebakende tyd of tyd-stip aandui nie). Vervang hulle egter met n „vrye” tydwoord soos vandag (wat wel n afgebakende tydeenheid of tyd-stip benoem), dan bly die posisie vas (jukstaposisisioneel altans, want mens sou kon hê:

Die wind het suid gedraai vandag, maar dan het ons nie meer te make met n reeks nie);

Die wind het vandag suid gedraai,
Hy het vandag agtertoe gespring.

Ten spyte van die gebruik van n sg. „vrye” bw. van tyd, bly die omgekeerde orde ongewoon, bv.

Die wind het suid vandag gedraai,

Hy het agtertoe vandag gespring.

Stel dit teenoor:

Die wind draai vandag suid,

/suid vandag, waar die orde willekeurig is wanneer die reeks na die ww. staan, in vergelyking met dieselfde reeks waar die orde vas is entyd voor plek staan wanneer die ww. of deelw. op die reeks volg, bv.

Die wind het vandag suid gedraai.

Vgl. ook:

(a) het gister hier die reusetotaal van 501 lopies vir 6 paaltjies, verklaar, aangeteken. 8)

(b) Lawaaierige afgevaardiges het gister hier verhinder..... 9)

(c) Hierdie versekering gisteraand in die volksraad gegee 10)

(d) Pres. C. R. Swart het gisteroggend in die volkshospitaal in Kaapstad n geslaagde operasie ondergaan 11)

In Bysinne.

Die wind kom vandag oos,

/oos vandag.

Hier werk ons met n hoofsin waar die ww. voor die reeks staan. Dus is die orde vry en albei alternatiewe ordes (hierbo aangegee) is gewoon in Afrikaans. Vervolgens word dieselfde gegewe egter in n bysin gebruik, bv.

Hy sê dat die wind vandag oos kom (voorwerpsin), waar die omgekeerde orde ongewoon is, bv.

Hy sê dat die wind oos vandag kom.

Net so ook: Die wind wat vandag oos kom, skroei die graan (Byv. Bys.), waar die omgekeerde orde (plek eerste)

eweneens ongewoon is, bv.

Die wind wat oos vandag kom,

Hierdie bevinding t.o.v. bysinne gaan dus saam met die opmerking oor die kwessie van sinskonstruksie wat reeds (ook by TYD en WYSE) gemaak is, nl. wanneer die reeks gevolg word deur n ww./deelw., is tyd eerste, want in hierdie bysinne staan die ww. ook na die reeks. Die uitsondering hier is bysinne wat nie met voegwoorde aan hul hoofsinne verbind is nie, bv.

Kom die wind vandag oos (b/w. bys.), gaan ek saai,
/oos vandag, gaan ek saai.

In hierdie gevalle is die voegwoorde, as, indien, mits, (bv. as die wind vandag oos kom, maar dan staan die ww. na die reeks) en dat (hy sê dat die wind vandag oos kom - ww. nou na die reeks) nie aanwesig nie. Vandaar die gewone vraagsinkonstruksie by die eerste van laasgenoemde twee vbe., waar die ww. nou voor die reeks staan en die orde is dus willekeurig mit die bw. van tyd nie tot die groep „vaste" bwe. van tyd behoort nie. Die laaste vb. is nie n dat-sin nie ((Hy sê die wind kom oos vandag/vandag oos, i.p.v. Hy sê dat die wind vandag oos kom), sodat die voorwerpsin hier in konstruksie gelyk is aan n hoofsin met die ww. voor die reeks, in welke geval die orde ook vry is, bv.

Die wind kom oos vandag,

/vandag oos (hoofsin met ww. voor die reeks), wat in konstruksie gelyk is aan:

Hy sê (hoofsin) die wind kom oos vandag

/vandag oos (bysin - voorwerpsin waar ww. voor die reeks staan, wanneer die bysin nie met voegw. (dat) aan die hoofsin gebind is nie.

Met meer as een bw. van tyd en/of plek.

Vbe.:

(a) Hy woon deesdae weer hier onderkant,

(b) Hy woon weer deesdae hier onderkant,

(c) Hy woon weer hier onderkant deesdae.

Hier is twee bwe. van tyd en twee van plek aanwesig. Die twee bwe. van plek het n vaste orde t.o.v. mekaar (bv. nie: Hy woon onderkant hier, nie) en n vaste verhouding wat daarin geleë is dat hulle nie deur interponering van mekaar geskei kan word soos bv.

Hy woon hier deesdae onderkant, nie. Die ander ordes wat onder (a), (b) en (c) aangedui is, is volkome binne die sisteem van die enkele bw. van tyd, in n reeks met n enkele bw. van plek. Deesdae as „vrye“ bw. van tyd kan voor of na plek staan (vgl. (b) en (c)), maar weer (behorende tot die groep „vaste“ bwe. van tyd) staan steeds voor plek (vgl. (a), (b) en (c)). Weer en deesdae kan ook met mekaar reeksposisies omruil (vgl. (a) en (b)).

Ook hier (soos by die enkelwoord) kan plek dus voor tyd staan as dit: (i) n „vrye“ bw. van tyd is, en
(ii) as die ww. voor die reeks staan, soos in (a), (b) en (c) hierbo genoem.

As die ww. egter ná die reeks sou staan, staan tyd eerste, d.w.s. sowel die „vrye“ as die „Vrye“ bwe. van tyd staan voor plek, bv.

Hulle sê dat hy deesdae weer hier onderkant woon,
/weer deesdae hier onderkant woon.

Die bwe. van tyd behou egter die vryheid om met mekaar plekke te wissel (vgl. laasgenoemde vh). Die volgende ordes is egter ongewoon:

Hulle sê dat hy hier onderkant weer deesdae woon,
/weer hier onderkant deesdae woon.

Die elemente van tyd bly dus splitsbaar en, wanneer die reeks na die ww. staan, ook skeibaar deur interponering

van plek (bv. Hy woon weer hier onderkant deesdae), deurdat die „vaste” tydwoord sy posisie voor plek handhaaf, terwyl die „vrye” tydwoord ook na plek kan staan. Die gereekste bwe. van plek is egter nie splitsbaar en/of skeibaar nie, bv.

Hy woon deesdae hier weer onderkant,
/weer onderkant deesdae hier, wat heeltemal
 ongewoon is.

Met woordgroepe van tyd en/of plek.

Vb.:

Hy woon weer in die laaste tyd daarbo teen die bult,
/in die laaste tyd weer daarbo teen die bult,
/weer daarbo teen die bult in die laaste tyd.

Hierteenoor is:

Hy woon in die laaste tyd daarbo teen die bult weer
 ongewoon, omdat weer as „vaste” bw. van tyd, ook wanneer in verbinding met n woordgroep van plek, sy posisie voor plek handhaaf. Die woordgroep van tyd (in die laaste tyd) kan plekke ruil met die enkele bw. van tyd (weer) en met plek (vgl. hierbo).

Vergelyk:

Hy woon deesdae weer hier onderkant
 met: Hy woon /in die laaste tyd weer daarbo teen die bult;
 Hy woon weer deesdae hier onderkant
 met: /weer in die laaste tyd daarbo teen die bult;
 Hy woon weer hier onderkant deesdae
 met: Hy woon weer daarbo teen die bult in die laaste tyd.

Die enkele bw. van tyd (weer) kan plekke omruil met die woordgroep van tyd (in die laaste tyd) netsoos die enkelwoorde (weer en deesdae) met mekaar kan plekke wissel. Weer (n „vaste” bw. van tyd) bly konsekwent voor plek, hetsy

n enkele bw. van plek of n woordgroep. Die elemente van tyd kan (hetsy enkelwoorde of woordgroepe) deur interponering van mekaar geskei word. Die komponente van plek bly onskeibaar, ook wanneer daar met woordgroepe gewerk word (vgl. hier onderkant en daarbo teen die bult), bv.

Hy woon weer daarbo in die laaste tyd (of deesdae)
/ teen die bult,
is heeltemal ongewoon. Die woordgroep volg dus die sisteem van die enkelwoord.

Met woordgroepe as reekskomponente wanneer die reeks in n bysin voorkom.

In n hoofsin is die posisie:

Hy kuier in die laaste tyd hier
/ hier in die laaste tyd;

Hy kuier bedags hier
/ hier bedags.

In n bysin (met voegwoord):

Hulle sê dat hy in die laaste tyd hier onder kuier.

n Omgekeerde orde (met tyd na die bwe. van plek) is ongewoon wanneer die ww. op die reeks volg, omdat tyd in sulke gevalle gewoonlik voor plek geplaas word.

In n bysin (sonder voegwoord):

Hulle sê hulle kuier in die laaste tyd hier onder
/ hier onder in die laaste tyd.

Hier kan tyd weer voor óf na plek staan, hetsy n enkelwoord of n woordgroep. Die sisteem is dus vir woordgroep en enkelwoord dieselfde in sover dit die orde van die verskillende begripsoorte aangaan.

Van tyd in verbinding met wyse en plek weet ons dus nou die volgende:

(i) Wanneer die ww. voor die reeks optree, is die orde vry. Dus: tyd + plek (of wyse); plek (of wyse) + tyd,

behalwe wanneer die bw. van tyd tot die groep „vaste” tydwoorde behoort wat altyd voor plek of wyse geplaas word, afgesien van die posisie van die ww. (voor of na die reeks).

(ii) Wanneer die ww. na die reeks staan, staan tyd gewoonlik voor enige bw. van wyse of plek.

(iii) Die sg. „vaste” bwe. van tyd is „vas” t.o.v. sowel wyse as plek, wat beteken dat hulle gewoonlik voor wyse of plek in die reeks staan, afgesien daarvan of die ww. voor of na die betrokke reeks voorkom.

Tyd kán dus altyd eerste staan; wyse en plek kan alleenlik sóms eerste staan (d.w.s. voor tyd), maar dan alleen wanneer die konstruksie vryheid van orde toelaat, of wanneer die bw. van tyd nie een van die „vaste” tydwoorde is nie. Wanneer daar nie n keuse bestaan nie is tyd eerste. Tyd het dus n positiewe neiging om in Afrikaans voor wyse en/of plek te staan.

(iii) TYD en MODALITEIT.

Die orde van tyd en modaliteit is meestal willekeurig, wat beteken dat hierdie twee begripsoortelike komponente meestal reeksposisies met mekaar kan omruil, bv.

Ek het sommer dádelik geweet

/dádelik sommer geweet;

Hy het darem dádelik besef wat aangaan

/dádelik darem besef wat aangaan.

Wanneer modaliteit saam met n „vaste” bw. van tyd in n reeks optree, kry tyd gewoonlik die aksent. Wanneer mod. egter wél die aksent kan kry, is wanneer dit vóór tyd staan, bv.

Ek het dárem nooit gedink hy sou opdaag nie,

Ek het dárem altyd verwag , maar ook hier sou die aksent ook op tyd kon geval het, bv.

Ek het darem nóóit gedink

Ek het darem áltyd verwag

Die een geval waar mod. konsekwent voor tyd geplaas word, is wanneer weer die bw. van tyd is, bv.

..... sal darem weer die wapens opneem ¹²⁾

dink Sarel maar weer ¹³⁾

ons moet maar weer begin ¹⁴⁾

as ons twee darem weer stilhou ¹⁵⁾

Die omgekeerde ordes is ongewoon:

..... sal weer darem die wapens opneem,

dink Sarel weer maar,

ons moet weer maar begin.

As ánder bwe. van tyd gebruik word, kan Mod. en tyd vryuit met mekaar plekke ruil, bv.

(a) sal ééndag darem die wapens opneem

(b) darem ééndag die wapens opneem;

(b) Ons moet môre maar begin

maar môre begin.

Die „natuurlike“ aksent lê gewoonlik op tyd.

By (a) kan enigeen van mod. of tyd in enigeen van die twee ordes nou geaksentueer word, maar in (b) bly maar steeds onbeklemtoon.

Wat die aksent betref, merk ons nou die volgende op: Maar as bw. van mod. word nie geaksentueer nie. Wanneer mod. saam met n „vaste“ tydwoord in dieselfde reeks staan, dra tyd meestal die klem. Wanneer mod. wél beklemtoon kan word, is wanneer tyd na mod. staan, bv.

Ek het darem áltyd verwag

darem altyd verwag,

maar as tyd eerste is, word mod. gewoonlik nie geaksentueer nie, bv.

Ek het áltyd darem verwag (darem ongeaksentueerd).

Staan mod. egter saam met 'n „vrye” bw. van tyd in 'n reeks, kan die aksent vryelik verplaas word, bv.

sal ééndag darem die wapens opneem,

/eendag dárem die wapens opneem,

/dàrem eendag die wapens opneem,

/darem ééndag die wapens opneem.

In die geheel kan tyd dus altyd betoond wees, modaliteit soms nie.

Ons sou kon sê dat mod. en tyd meestal met mekaar kan reeksplekke omruil. Dié omkeerbaarheid van die orde van tyd en mod. is makliker wanneer daar nog ander begripsoortelike komponente in die reeks aanwesig is, of wanneer 'n deel van die sin of sinsdeel waarmee die reeks saamgaan, op die betrokke reeks volg, as wanneer die tyd/mod.-reeks in 'n afsluitingsposisie staan, bv.

Hy kom glo vandág, waar die omgekeerde orde (vandág glo) minder gewoon is as in bv.

Hy kom glo vandag kuier

/vandag glo kuier, waar die omkeer van die orde vryer en makliker geskied as by die vb. waar die reeks in afsluitingsposisie staan.

Waar die omkeer van die orde glad nie kan plaasvind nie, is dit gewoonlik net wanneer die bw. van mod. in 'n reeks saam met weer ('n „vaste” bw. van tyd) optree. Behalwe die weer-verbindings is 'n duidelike gebruikstelsel hier moeilik aanduibaar, want uit 70 vbe. waar vryheid bestaan t.o.v. die orde in hierdie tipe verbinding, staan mod. 40 keer voor tyd, en tyd 30 keer voor mod. Hierdie vbe. kom uit prosa van Langenhoven, P. J. Schoeman, die Hobsons en Mikro, en die feit dat mod. net tien keer meer as tyd eerste staan, is nie voldoende om te beweer dat mod. binne 'n definitiewe gebruikstelsel voor tyd staan nie. Die

orde bly dus grootliks willekeurig.

Albei die begripsoorte, mod. en tyd, toon egter 'n neiging na die eerste (vroegste) reeksposisies, met dié verskil dat tyd soms na plek of wyse ook geplaas kan word, bv.

Endean kolf vandag lekker

/lekker vandag (na wyse);

Hy woon deesdae daar

/daar deesdae (na plek), maar wanneer daar nie 'n keuse bestaan (soos in bogenoemde twee vbe.) nie staan tyd eerste, bv.

Endean het vandag lekker gekolf (deelw. na die reeks). Modaliteit staan egter gewoonlik voor wyse of plek (vgl. later MOD en WYSE, asook MOD. en PLEK) bv.

Hy kolf darein lekker

Hy sit sommer daar.

Die omgekeerde ordes (lekker darein/daar sommer) is ongewoon in Afrikaans. Dit lyk dus asof mod. 'n nóg sterker neiging na 'n vroeë posisie in die reeks het as tyd, want ook wanneer daar nie 'n keuse bestaan oor die posisie van tyd en mod. teenoor mekaar nie, is dit mod. wat eerste staan, bv.

Ek sal maar weer loop.

Bly dié bevindings nou geldig wanneer ons werk met meer as een komp. van mod. en van tyd?

Vbe.:

Hy het maar eers vandáánd opgedaag

/maar vandáánd eers opgedaag

/vandáánd eers maar opgedaag

/eers maar vandáánd opgedaag

Die orde bly dus vry.

Ook in:

Hy het mos maar gister gekom

/mos gister maar gekom

/gister mos maar gekom - is die orde vry, behalwe

dat absolute vryheid beperk word deurdat mos ongeveer nooit na maar kom nie, bv.

Hy het maar mos gister gekom, is ongewoon. Op skrif is hierdie orde van mos en maar ook nie teëgekome nie. As gister vervang sou word met 'n woordgroep, bv. enige tyd, bly dieselfde ordes moontlik as met die enkelwoord van tyd, bv.

Hy kan mos maar enige tyd kom

/mos enige tyd maar kom

/enige tyd mos maar kom.

Die sisteem geld dus vir enkelwoord en woordgroep.

Met nie as bw. van Mod. + Tyd.

Daar is reeds gevind dat tyd en mod. gewoonlik kan plekke omruil, bv.

Hy kon gisteraand nie kom nie

/nie gisteraand kom nie.

In beide ordes kon gisteraand eweneens die klem gehad het.

Saam met „vaste" bwe. van tyd is die posisie ook dat nie gewoonlik voor of na die betrokke bw. van tyd kan staan, maar dan het ons in elke orde te make met 'n ander betekenis-aspek van die bw. van tyd, bv.

Ek kan wéér nie kom nie (wat beteken dat ek vantevore ook nie kon kom nie);

Ek kan nie wéér kom nie (beteken eintlik die teenoorgestelde: ek was al so dikwels (vantevore) hier dat ek nie nog 'n keer (weer) kan kom nie). Nie is ook dié bw. van mod. wat wél na weer kan staan. Hierin verskil hy van ander bwe. van mod. wat meestal net vóór weer geplaas kan word.

Let ook op die rol van aksentplasing in laasgenoemde twee vbe. Tyd is geaksentueer, maar wanneer weer (tyd) heeltemal ongeaksentueerd is, het ons te make met 'n totaal ander betekenisaspek van die woord weer, bv. Ek kan weer nie kom nie.

Nou het weer eintlik modale waarde soos wanneer n mens sou sê:

Hy sal beslis kom; ek kan weer nié kom nie (waar weer nou nie beteken om vir n nog n keer - herhaling van kom dus - te doen wat die ww. benoem nie, maar eerder = egter, daarenteen). Wanneer weer dus geaksentueerd is en voor of na nie staan, is sy betekenisaspek tyd; wanneer ongeaksentueerd en vóór nie is dit modaal, bv.

• Ek kan weer nié kom nie.

Wanneer weer egter na nie staan en ongeaksentueerd is, is weer nog steeds bw. van tyd, bv.

Ek kan nié weer kom nie.

Weer kan dus alleenlik modaal wees wanneer dit ongeaksentueerd vóór n ander bw. staan.

Met nog as bw. van tyd saam met nie (mod.) is die posisie weer iets anders, bv.

Hy kan nóg nie skop nie (beteken dat hy voorheen ook nie kon skop nie. Nog = tyd); teenoor:

Hy kan nie nóg skop nie (wat beteken dat hy reeds soveel geskop het dat hy nie nog meer (hoeveelheid) of langer kan skop nie.

Net so ook:

Hy kan nóg nie appels pluk nie (wat beteken dat hy nog steeds nie kan appels pluk nie; nes voorheen);

Hy kan nie nóg appels pluk nie (beteken dat hy nie meer (hoeveelheid) appels kan pluk nie.

Wanneer nog = meer (hoeveelheid) of langer (tydsduur) kan dit alleenlik ná mod. staan (in hierdie geval nie), met of sonder die aksent. Die verbindings van nie (mod.) met „vaste" bwe. van tyd moet ons dus so sien: daar is twee órdes moontlik, maar dan moet in gedagte gehou word

dat ons in elke orde met 'n ander betekenisaspek van die bw. wat saam met mod. in die reeks optree, te doen het of kan hê.

In verbindings van „vrye” bwe. van tyd + mod. (nie ingesluit) is die aksent verplaasbaar, bv.

sal dárem eendag die wapens opneem

darem ééndag die wapens opneem;

ek sal nié vanaand kom nie

ek sal nie vandáánd kom nie.

In verbindings van nie (mod.) met weer kan ons nie sonder meer praat van die verplaasbaarheid van aksent nie. Die aksentpatroon dui eerder aan met watter betekenisaspek van die woord weer ons te make het, bv.

Ek kan wéér nie kom nie (weer = tyd)

Ek kan weer nié kom nie (weer = mod.)

Die aan- of afwesigheid van die aksent hang dus saam met die betekenisaspek van weer, maar ook net wanneer weer vóór nie staan. In 'n gegewe betekenisaspek is weer dus altyd beklemtoon, in 'n ander nie (vgl. laasgenoemde vb.)

Met nie + ander bw. van mod. + tyd.

Ek sal darem nie môre kan kom kuier nie,

darem môre nie kan kom kuier nie,

môre darem nie kan kom kuier nie,

Ook die ander komponente sou die aksent kon dra, bv.

Ek sal dárem nie môre kan kom kuier nie,

môre dárem nie kan kom kuier nie,

dárem môre nie nie kan kom kuier nie.

So kon ook nie (mod.) beklemtoon gewees het, bv.

Ek sal darem nié môre kan kom kuier nie, ens.

Die volgende ordes is nie gewoon in Afrikaansnie:

Ek sal nie darem môre kan kom nie

/nie môre darem kan kom nie,

want nie as bw. van mod. staan meestal nie voor ander bwe. van mod. nie (vgl. Hoofstuk III, (iv) MOD.) en kan dus vanselfsprekend ook nie in hierdie posisies (vgl. laasgenoemde vb.) beklemtoon word nie.

(iv) GRAAD en WYSE.

Oor hierdie kwessie is daar weinig probleme. Graad en wyse is eintlik nie twee afsonderlike begripsoorte nie. Graad is trouens net 'n versterkende element by wyse waarvan die aan- of afwesigheid niks te make het met wyse se posisie in die reeks nie, bv.

Hy speel gôed vandag

/vandag gôed

Hy speel baie goed vandag

/vandag baie goed

Hy het vandag baie goed gespeel, waar tyd voor wyse (of graad + wyse staan) wanneer die deelw. na die reeks staan. Graadwoorde staan konsekwent voor wyse en die twee elemente is nie skeibaar nie, bv.

Hy speel baie vandag goed,

Hy speel goed baie vandag, wat nie normale Afrikaans is nie.

Net soos by die bw. van wyse sonder graadbepaling is daar net twee ordes moontlik wanneer graad/wyse saam met 'n ander begripsoort in die reeks optree, bv.

Hy speel vandag baie goed

/baie goed vandag

Ook wanneer die verskillende sinsdele omgestel word om te toets of graad/wyse splitsbaar is of nie, is die resultaat baie duidelik dat graad en wyse nie skeibaar of omkeerbaar is nie, bv.

Hy speel baie goed vandag

/vandag baie goed

Vandag speel hy baie goed

Baie goed speel hy vandag

Speel hy baie goed vandag?

/vandag baie goed?

Graad + wyse volg oral die sisteem van wyse alleen; die aksent val egter in hierdie verbinding op die graadwoord, bv. Hy speel baie goed.

Daar is een geval waar graad na wyse staan en in hierdie een geval kan die graadwoord ook alléénlik laaste wees. Ook hier is die twee elemente, graad en wyse, onskeibaar, bv.

Hy speel vandag goed genoeg

/goed genoeg vandag

Wat dus in die paragraaf oor Tyd + Wyse geld, geld ook (en ook in ander verbindings met wyse) vir Tyd + graad + wyse. Wanneer daar dus in die vervolg verwys word na die posisie van wyse in nreeks, geld dit outomaties ook vir die posisie van graad en wyse.

(v) MODALITEIT en WYSE.

In al die nagegane vbe. van hierdie verbinding staan mod. eerste. Oor hierdie tipe is daar dus nie veel te sê nie. Ons het hier duidelik te maak met n soort reeks waarvan die orde op n baie duidelike sisteem wys, nl. dat modaliteit gewoonlik voor wyse staan, bv.

Maar jy lees mos vinnig

Die donderweer slaan darem gewéldig

Hy speel maar óes

Dit gaan darem góed

Korrel maar versigtig

Hy het nié goed gespeel nie

Die „natuurlike“ aksent val gewoonlik op wyse, behalwe in verbindings met nie, waar die klem meestal op mod. (nie) lê.

Vgl. die volgende (omgekeerde) ordes:

Maar jy lees vinnig mos

Die donderweer slaan geweldig darem

Hy speel oes maar

Dit gaan goed darem

Korrel versigtig maar

Hy het goed nie gespeel nie. Dit is heeltemal ongewoon.

(vi) MODALITEIT en PLEK.

In alle nagegane vbe. van reekse waarin hierdie twee begripsoorte saam optree, kán mod. eerste staan. Plek kan alleenlik in enkele gevalle voor mod. geplaas word. Die twee komponente sou bv. kon wissel in die volgende vbe.:

Soos die wind darem hiér kan waai,

hiér darem kan waai;

Jy sal seker hiér niks kry nie,

hiér seker niks kry nie.

In hierdie gevalle staan die reeks nie in 'n afsluitingsposisie nie; daar volg nog 'n ww. of voorwerp op die reeks. Daar is gevind dat wanneer die reeks nie geprede-

seer is aan n voorwerp, ww., deelw., of wat ookal op die reeks volg nie, die modale woord eerste staan, bv.

Hulle woon seker hiér,
teenoor: /hiér seker, wat ongewoon is.

As die reeks dus in n afsluitingsposisie van die sin of sinsdeel staan, staan mod. eerste. Wanneer die reeks gepredeseer is aan n voorwerp, ww. of deelw. (bv. Jy sal hiér seker niks kry nie) is dit soms moontlik om plek eerste te hê, alhoewel dit nie n voorwaarde is wat beteken dat plek in so n geval sonder meer eerste kan staan nie. Plek sou ook in die volgende gevalle voor mod. geplaas kon word:

Dit gaan dáár darem beter, d.w.s. waar die reeks wél in n afsluitingsposisie van die betrokke sin of sinsdeel staan, maar waar daar n bw. van wyse ook in die reeks aanwesig is. Wanneer daar nie n bw. van wyse is nie, staan mod. eerste, bv.

Ek bly maar hier,
teenoor: /hier maar, wat nie n gewone orde is nie.
Vgl. egter:

Hy speel hier maar sleg, waar plek voor mod. kan staan.

Wat bevind is, dui dus op die volgende:

Plek in verbindings met modaliteit kan alleenlik soms eerste staan. Mod. daarenteen kan altyd voor plek staan. Ons moet dit dan as sisteem só sien dat mod. gewoonlik of meestal voor plek optree.

Wanneer nie die bw. van mod. is, is die twee komponente ook omruilbaar, bv.

Ek wil nie dáár bly nie

/dáár nie bly nie, waar mod. na plek staan

wanneer daar n ww./deelw. of voorwerp op die reeks volg.

Met meer as een bw. van mod. ~~van~~⁺ plek is dit:

Ek wil darem maar nie dáár bly nie

/d~~á~~ár darem maar nie bly nie

/darem maar dáár nie bly nie.

Hoewel laasgenoemde moontlikheid miskien nie so heel gewoon is as die eersgenoemde twee nie, is dit nie n orde wat mens as ongewoon kan bestempel nie. Die aksentpatroon in verbindings met mod. en plek is ook duidelik, nl. dat plek gewoonlik die klem dra, bv.

Ek wil nie dáár bly nie,

/d~~á~~ár nie bly nie,

Hulle woon seker hiér,

Soos die wind darem hiér kan waai,

/hier darem kan waai.

Nie (mod.) kan aksent kry, maar gewoonlik net wanneer dit voor plek geplaas is.

(vii) WYSE en PLEK.

Hierdie twee komponente kan soms met mekaar plekke wissel, bv.

Hy speel béter hier

Hy speel hier béter.

Net so ook:

Ek voel gesónder hier

/hier gesónder.

Die „natuurlike“ aksent is op wyse, wat in enige orde die klem dra. Plek sou doelbewus betoon kon word, maar dan alleen wanneer plek eerste staan, bv.

Ek voel beter hiér,

wat m.i. ongewoon is of dan minder gewoon as bv.

Ek voel hiér beter,
wat wél gewoon is.

Omruiling van plekke kan egter nie plaasvind wanneer die bw. van plek rigting en/of beweging aandui nie, bv.

Kyk góéd daarna,
Die ding kom vínnig hiernatoe,
Hy het blítsvinnig agtertoe gespring,
Ons gaan háástig soontoe,
Hy kom flínk nader,
Hy stap vínnig weg,
Hy kom vínnig binne.¹⁶⁾

Hierdie bwe. van plek dra ook nie die aksent wanneer in verbinding met wyse nie. Die bwe. van plek in die laaste drie vbe. hierbo genoem, is losgemaakte eerste komponente van „skeibaar-saamgestelde” ww. van die tipe bw. + ww. > ww. (in dié gevalle naderkom, wegstap en binnekom), en dergelyke bwe. staan konsekwent na die bw. van wyse.

Die volgende (omgekeerde) ordes is ongewoon:

Kyk daarna goed

Die ding kom hiernatoe vinnig, ens.

Wanneer die bwe. van plek, oral, iewers en nêrens, gebruik word, staan hulle konsekwent voor wyse, bv.

Dit reën órals hard (teenoor: hard orals, wat ongewoon is).

Net so ook:

Hulle speel nêrens goed nie (goed nêrens is nie gewone Afrikaans nie). Die posisie van die ww. met betrekking tot die reeks, of die soortsin waarin die reeks voorkom, raak die vastheid of vryheid van hierdie orde nie.

Wanneer hierdie bwe. van plek (oral, nêrens en iewers) ge-

bruik word, staan hulle sonder meer voor wyse en, anders as by die ander bwe. van plek (in verbinding met wyse), dra plek hier die „natuurlike" aksent.

Wat die posisie van die ww./deelw. (voor of na die reeks) betref, merk ons die volgende op:

In verbindings met tyd + plek of wyse staan tyd gewoonlik eerste wanneer daar n ww. of deelw. op die reeks volg. By verbindings van plek en wyse kan egter nie gesê word dat een van die komponente eerste staan onder soortgelyke sintaktiese omstandighede nie, bv.

- (a)wat Audrey Blignault vir ons vriendelik daar van anderkant af aanstuur,¹⁷⁾
- (b)laat hom woordeloos daar staan,¹⁸⁾
- (c)terwyl die kerkklokke daarbo triestig lui,¹⁹⁾
- (d)is gister amptelik hier aangekondig,²⁰⁾
- (e)het (Saterdag) hier in die Vrystaatse stadion op n antiklimaks geëindig,²¹⁾
- (f)is (gisteraand) hier met n klip doodge-gegooi,²²⁾
- (g)niemand gaan hier lewendig uitkom nie,²³⁾
- (h)weiding het daar aansienlik verbeter,²⁴⁾
- (i)wyl die leeu hom hier veiliger voel,²⁵⁾
- (j)hulle het (baie) gelukkig daar gewoon,
- (k)dan sou n vreemdeling hom hier (nou) gehéél verlate gevoel het,²⁶⁾
- (l)terwyl hulle hier vertroulik sit en gesels,²⁷⁾
- (m)moes daar alléén woon,²⁸⁾

Die aksent val gewoonlik op wyse. As gelukkig in (j)

bv. onbetoond was en die aksent het op plek geval, kan gelukkig modaal wees, bv.

Hulle het gelukkig daár gewoon (d.w.s. dis gelukkig (gaaf, goed) dat hulle nie op n ander plek gewoon het nie. Gelukkig dui dus nie meer op wyse van woon nie). Ons kry alleenlik met hierdie betekenisaspek van gelukkig te doen wanneer die bw. van „wyse” voor n ander bw. staan en ongeaksentueerd is.

Dit is uit bogenoemde vbe. duidelik dat die posisie van die ww. hier nie bindend op die reeksorde werk nie. n Mens sou bv. eweneens kon sê:

Niemand gaan léwendig hier uitkom nie,

Weiding het aansiénlik daar verbeter.

Of die ww. dus voor of na die reeks staan, daar bestaan n keuse t.o.v. die plasing van plek en wyse t.o.v. mekaar in die reeks, maar dan met die kwalifikasie dat dié bwe. van plek wat op sigself n vaste posisie teenoor wyse bekleë (d.w.s. dié wat^{dui} op rigting en/of beweging en konsekwent na wyse staan, asook orals, nêrens en iewers wat konsekwent voor wyse geplaas word) hier uitgesluit is. Uit vbe., geneem uit verskillende skrywers, kom dit egter voor dat die bw. van plek dikwels juis voor wyse staan wanneer n deelw./ww. op die reeks volg, bv.

.....terwyl die kerkklokke daarbo triestig lui, ²⁹⁾

.....weiding het daar aansienlik verbeter, ³⁰⁾

.....moes daar alleen woon, ³¹⁾

Ander komponente van plek wat konsekwent die laaste posisie in n reeks bekleë, is die voorsetselkonstruksies in adverbiale funksie, bv.

Kyk goed agter die kas

Hy hardloop vinnig om die huis

Hy klim gemaklik bo-op die dak.

Teenoor: Kyk goed agter die kas, is: kyk agter die kas goed, ongewoon in Afrikaans. Net so ook:

Hy hardloop om die huis vinnig

Hy klim bo-op die dak gemaklik.

Die gevalle waar dus nie 'n keuse bestaan t.o.v. die orde van wyse en plek nie is:

(a) Wanneer die bw. van plek op rigting en/of beweging dui, bv. Hy kom vinnig hiernatoe.

(b) Wanneer die plekbegrip verteenwoordig word deur 'n voorsetselkonstruksie in adverbiale funksie, bv. Kyk goed agter die kas. In hierdie gevalle staan plek na wyse.

(c) Waar orals, iewers en nêrens die bwe. van plek is, staan plek weer konsekwênt voor wyse, bv. Dit reën orals hard.

Waar dit dus buite die terreine van (a), (b) en (c) gaan, is die orde willekeurig, bv.

Ek kuier lékker hier

hier lékker

Ek het lékker hier gekuier

hier lékker gekuier.

In 'n toets met verbindings van plek en wyse is die volgende bevind:

Uit 64 vbe., insluitende twee- en meerledige reekse (waarby daar dus soms 'n andersoortige begripsoort aanwesig is), staan plek in 58 gevalle laaste. Drie van die ses gevalle waar plek eerste staan, is wanneer oral die bw. van plek is (en dié staan in elk geval konsekwênt voor wyse - vgl. (c) hierbo). Die oorblywende gevalle het plek eerste met die ww. na die reeks.

In 'n toets met alleenlik tweeledige verbindings (wyse en plek) staan wyse in 70 uit 80 gevalle voor plek.

V E R W Y S I N G S

* Waar geen bron aangedui is nie, is die vbe. my eie.

- 1) Langenhoven, C. J.: Mof en sy mense, p. 58
- 2) Mikro: Die Ruiter in die nag, p. 17
- 3) Smith, Topsy: Draers van die groen en goud .. p. 11
- 4) Sangiro: Uit Oerwoud en Vlake, p. 66
- 5) Venter, F. A.: Geknelde land, p. 19
- 6) Schoeman, P. J.: Fanie se Veldskooldae, p. 69
- 7) Die Burger, 21 Junie 1963, p. 23
- 8) Die Burger, 8 Junie 1963, p. 24
- 9) Die Burger, 13 Junie 1963, p. 1
- 10) Die Burger, 13 Junie 1963, p. 1
- 11) Die Burger, 13 Junie 1963, p. 1
- 12) Mikro: Kaptein Gereke, p. 8
- 13) Mikro: Kaptein Gereke, p. 74
- 14) Mikro: Kaptein Gereke, p. 106
- 15) Mikro: Kaptein Gereke, p. 169
- 16) Steyn, Elmar: Drentelaar van die Kaapse Kaai, p. 16
- 17) Die Burger, 5 April 1963, p. 2
- 18) Venter, F. A.: Man van Cirene, p. 124
- 19) Die Kerkbode, 25 Julie 1963, p. 123
- 20) Die Burger, 5 April 1963, p. 3
- 21) Die Burger, 8 April 1963, p. 15
- 22) Die Burger, 8 April 1963, p. 7
- 23) Mikro: Kaptein Gereke, p. 41
- 24) Die Landbouweekblad, 24 Julie 1962, p. 24
- 25) Sangiro: Uit oerwoud en vlakte, p. 4
- 26) Sangiro: Uit oerwoud en vlakte, p. 32
- 27) Mikro: Die Ruiter in die nag, p. 57

- 28) Vermeulen, Elizabeth: Land van die Suide, ... p. 8
- 29) Die Kerkbode, 25 Julie 1962, p. 123
- 30) Die Landbouweekblad, 24 Julie 1962, p. 24
- 31) Vermeulen, Elizabeth: Land van die Suide, ... p. 8

---oOo---

HOOFSTUK II.MET DRIE VERSKILLENDE BEGRIPSOORTELIKE KOMPONENTE.(i) TYD + WYSE + PLEK.

By tweeledige reekse is daar gevind dat dié groep bwe. van tyd wat konsekwent voor wyse staan, in gevalle waar ander tydwoorde ook ná wyse geplaas sou kon word (die groep, eers, weer, ens. - vgl. TYD en WYSE), ook hierdie posisie t.o.v. plek handhaaf, nl.

Kyk eers hier

Hy speel alweer daar.

Die omgekeerde ordes is nie gewoon nie, bv.

Kyk hier eers,

Hy speel daar alweer.

Hier is die orde dus nie willekeurig nie; plek is laaste. Eweneens is daar gevalle waar plek konsekwent voor wyse staan, bv.

Dit reën orals hard

nie: /hard orals, nie.

Bwe. van plek wat rigting en/of beweging aandui, staan weer konsekwent ná wyse, maar kan voor of na tyd staan, mits die deelw./ww. nie op die reeks volg nie, en mits die bw. van tyd nie een van die sg. „vaste" groep is nie, bv.

Hy kom hiernatoe vandag

/vandag hiernatoe,

waar tyd en plek kan omruil,

teenoor: Die bal kom blitsvinnig hiernatoe,

waar die orde nie omgekeer kan word nie (hiernatoe blitsvinnig), en wyse voor plek optree.

Wanneer ons dus in 'n drieledige reeks (Tyd + wyse + plek) een van die sg. „vaste” groep as bw. van tyd het + wyse + n bw. van plek wat rigting aandui, is die reeks-orde vas, bv.

Die bal kom meteens blitsvinnig hiernatoe, want meteens is 'n „vaste” bw. van tyd wat konsekwent voor wyse of plek staan. Daarbenewens dui hiernatoe op rigting en kan dus nie elders as na wyse staan nie.

Wanneer hierdie beperkings nie aanwesig is in tyd en plek nie, d.w.s. wanneer die bw. van tyd „vry” is om voor of na wyse/of plek te staan, (mits die ww. voor die reeks staan, want as dit na die reeks optree, staan tyd voor wyse en/of plek) en die bw. van plek nie op rigting en/of beweging dui nie (dus: vry is om voor die „vrye” bw. van tyd en die bw. van wyse te kan staan, mits die ww. voor die reeks optree), is die volgorde dus teoreties vry, bv.

Ek kuier vandag lékker hier
/lékker hier vandag
/hier vandag lékker
/hier lékker vandag
/vandag hier lékker.

Tussen hierdie twee tipe gevalle, d.w.s. dié met volkome vrye orde (vgl. laasgenoemde vb.) en dié met volkome vaste orde (vgl. Die bal kom meteens blitsvinnig hiernatoe), lê nou die gevalle waar:

(a) 'n „Vrye” bw. van tyd gebruik word, maar 'n „vaste” bw. van plek (d.w.s. wat alleenlik na wyse kan staan), bv.

Ons trek vandag vinnig nader.

As dié reeks opgebreek word, is die volgende moontlik:

Ons trek vandag vinnig

/vinnig vandag (tyd en wyse kan plekke ruil),

Ons trek vandag nader

/nader vandag (tyd en plek ruil plekke),

maar: Ons trek vinnig nader is nie omkeerbaar nie, bv.

Ons trek nader vinnig

Binne die drieledige reeks van hierdie tipe is die volgende dus nie moontlik nie:

Ons trek nader vandag vinnig

/vandag nader vinnig

/nader vinnig vandag

/vinnig vandag nader.

Dit is die geval omdat bwe. van plek en wyse wél voor of na die „vrye“ bw. van tyd kan staan mits daar nie 'n ww./deelw. op die reeks volg nie, maar omdat die plekwoord wat op rigting en/of beweging dui nie voor wyse kan staan nie.

Hier is alleen die volgende moontlik:

Ons trek vandag vinnig nader.

/vinnig nader vandag,

waar wyse en plek nie skeibaar is deur interponering (bv. Ons trek vinnig vandag nader) of omkeerbaar is nie, aangesien nader die losgemaakte eerste komponent van 'n „skeibaar-saamgestelde“ ww. (nadertrek) is, en altyd na wyse staan. Of hierdie bwe. komponent van 'n ww. (tipe bw. + ww. > ww., bv. nadertrek) op wyse of plek slaan, dit staan konsekwent ná ander bwe. van wyse en kan meestal nie van dié ander bw. geskei word deur interponering van 'n ander bw. nie, bv.

Hy sit vinnig regop (regopsit) (regop = wyse)

Ons trek vinnig nader (nadertrek) (nader = plek),

waar die omgekeerde ordes ongewoon is, bv.

Hy sit regop vinnig

Ons trek nader vinnig.

Nader en vinnig sou voor n „vrye“ bw. van tyd kon staan, maar aangesien hierdie twee komponente self nie met mekaar kan plekke omruil nie, en gewoonlik nie geskei kan word deur interponering van n ander bw. nie (bv. Ons trek vinnig vandag nader), kan hulle alleenlik as n eenheid voor of na die bw. van tyd geplaas word, bv.

Ons trek vandag vinnig nader

/vinnig nader vandag

(b) Met n „vaste“ bw. van tyd en n „vrye“ bw. van plek (d.w.s. wat voor of na wyse kan staan), bv.

Hulle het eers lékker daar gebly

/eers daar lékker gebly,

waar wyse konsekwent ná die „vaste“ bw. van tyd staan, maar waar plek wél daarvoor sou kon optree, bv.

Hulle het daar eers lekker gebly.

Hierdie bevinding stem ooreen met wat opgemerk is onder MOD. + PLEK (Hoofstuk I), nl. dat plek voor mod. kan staan wanneer daar ook n begrip van wyse in die reeks aanwesig is. By die verbinding, TYD + WYSE + PLEK, is dit dus so dat plek wél voor die „vaste“ bw. van tyd kan staan, omdat wyse ook in die reeks optree, bv.

Ek het hier dadelik beter gevoel,

dus ook met die deelwoord ná die reeks. Bwe. van plek wat op rigting/beweging dui, staan egter konsekwent na „vaste“ bwe. van tyd.. Plek in verbinding met n „vaste“ bw. van tyd alleen, staan egter laaste, en wanneer die ww./deelw. op die reeks volg, staan enige bw. van plek na sowel „vrye“ as „vaste“ bwe. van tyd wanneer wyse nie ook in die reeks aanwesig is nie (vgl. (c) hieronder).

(c) Wyse is op sigself nooit „vas“ of „vry“ nie.

Sy posisie hang af van die plasing van tyd en/of plek.

Wanneer die ww./deelw. ná die reeks staan, het ons die volgende:

Hy het vanaand alleen eenkant gaan lê,¹⁾

Hy sê dat dit deesdae beter hier gaan.

Plek en wyse kan plekke ruil, afgesien van die posisie van die ww. (voor of na die reeks), mits die plekwoord nie op rigting/beweging dui, of een van die volgende plekwoorde is nie: oral(s), iewers en nêrens, bv.

Hy sê dat dit deesdae beter hier gaan

/deesdae hier beter gaan.

Plek en wyse staan gewoonlik na tyd wanneer die ww. na die reeks kom, maar hier sou plek voor deesdae kon staan, bv.

Hy sê dat dit hier deesdae beter gaan.

Dit is wel moontlik, al staan die ww. na die reeks, wanneer tyd en plek met wyse verbind is (vgl. Ek het hier dadelik beter gevoel, waar plek onder dieselfde omstandighede ook voor 'n sg. „vaste" bw. van tyd kan optree).

Wyse handhaaf egter sy posisie na tyd wanneer die deelw./ww. op die reeks volg.

Beperkinge op die vrye orde in hierdie reekstipe hang dus wel, t.o.v. tyd en wyse, saam met die posisie van die ww. (voor of na die reeks). By die bekyk van die tipe TYD en WYSE (Hoofstuk I) is gevind dat tyd voorkeur gee aan die eerste posisie wanneer die ww. op die reeks volg. Daarom is dit minder gewoon om die volgende te kry:

Hy sê dat dit beter hier deesdae gaan

/beter deesdae hier gaan.

Met verwysing na die opmerking oor bysinne, met of sonder voegwoord aan die hoofsin gekoppel, en waar die reeks in die bysin voorkom, merk ons die volgende op:

(Hy sê) dit gaan deesdae beter hier (voorwerpsin):

Hier is die reeksorte vry, aangesien die ww. voor die reeks staan en aangesien sowel die bw. van tyd as dié van plek „vry” is om met wyse plekke te verwissel. Die bysin waarin die reeks voorkom, is hier in konstruksie gelyk aan n hoofsin van die tipe, Onderwerp + ww. + bw.-reeks, bv.

Dit gaan deesdae beter hier

Wanneer die bysin egter met voegwoord dat aan die hoofsin (Hy sê) gekoppel word, verskuif die ww. tot ná die reeks, bv.

Hy sê dat dit deesdae beter hier gaan, sodat die orde onvryer word, aangesien tyd bv. meestal voor wyse geplaas word wanneer die ww. na die reeks staan.

Samevattend:

(a) Die posisie van wyse hang dus af van die posisies van tyd en plek waarmee dit saam in die reeks optree, en sy posisie t.o.v. tyd hang saam met die posisie van die ww. (voor of na die reeks).

(b) Die bwe. van tyd behorende tot die sg. „vaste” groep, staan voor wyse, maar kan in hierdie bepaalde reekstipe wel na plék staan, wanneer wyse ook in die reeks aanwesig is.

(c) Die „vrye” bwe. van tyd kan posisies wissel met wyse en plek, behalwe wanneer daar n ww. op die reeks volg, in welke geval tyd konsekwent voor wyse staan. Plek kan egter wel voor tyd (n „vrye” tydwoord) staan, wanneer wyse ook een van die reekskomponente is, afgesien van die

posisie van die ww. (voor of na die reeks).

(d) Bwe. van plek wat dui op rigting/beweging staan na wyse, maar kan voor of na „vrye“ bwe. van tyd staan wanneer die ww. voor die reeks optree. Met die ww. na die reeks staan hierdie bepaalde groep bwe. van plek na tyd sowel as wyse.

(e) Oral, êrens en iewers (bwe. van plek) staan konsekwent voor wyse, maar kan voor of na tyd staan mits die ww. voor die reeks staan.

(ii) TYD en MODALITEIT en WYSE.

Tyd en modaliteit kan gewoonlik met mekaar plekke omruil; modaliteit staan konsekwent voor wyse; tyd en wyse kan met mekaar plekke wissel:

(a) wanneer die bw. van tyd nie tot die sg. „vaste“ groep behoort nie, en

(b) wanneer die ww. voor die reeks staan (vgl. TYD en WYSE - HOOFSTUK I)

In n reeks waar Tyd, Mod. en Wyse saam optree, kan die volgende opgemerk word:

Hy speel darem vandag goed

/vandag darem goed

Tyd en modaliteit ruil dus met mekaar plekke om.

Hy speel darem vandag goed

/darem goed vandag

Tyd en wyse ruil dus met mekaar plekke om.

Wyse en modaliteit kan egter nie omruil nie, daarom is die volgende orde ongewoon:

Hy speel goed vandag darem

/vandag goed darem

Die vaste verhouding tussen modaliteit en wyse is hier dus n sterk ordenende faktor wat die willekeurige orde van die reeks beperk of bind. Daarom is daar net drie ordes moontlik wanneer die orde op sy vryste is, nl.

Hy speel darem vandag goed
/vandag darem goed
/darem goed vandag.

Met n vaste bw. van tyd.

Modaliteit kan gewoonlik ook plekke omruil met sg. „vaste” tydwoorde, maar weer is die een bw. van tyd wat konsekwent na modaliteit staan, bv.

Hy speel darem weer goed,
 waar modaliteit altyd voor weer staan. Daarbenewens tree modaliteit ook altyd voor wyse op, en „vaste” bwe. van tyd staan voor wyse. Die orde is in hierdie reeks volkome vas. Wanneer weer nie die bw. van tyd is nie, kan tyd en modaliteit wel met mekaar posisies omruil, sonder dat een van dié twee komponente met wyse kan plekke omruil, bv.

Kyk darem eers goed
/eers darem goed;

Modaliteit en die „vaste” bw. van tyd handhaaf ~~egter~~ beide hul posisies vóór wyse. Die verskil tussen eers en weer (albei sg. „vaste” tydwoorde) lê daarin dat weer die een vaste bw. van tyd is wat nie kan plekke ruil met modaliteit nie, terwyl modaliteit gewoonlik met die ánder „vaste”, sowel as „vrye” bwe. van tyd, kan plekke omruil.

Met die ww. na die reeks, staan tyd ook konsekwent

voor wyse, hetsy „vrye" of „vaste" bwe. van tyd, bv.

Hy het darem vandag goed gespeel

/vandag darem goed gespeel,

in welke geval tyd en modaliteit kan plekke omruil, maar beide handhaaf hul posisies voor wyse wanneer die ww. na die reeks staan.

Hier is nou gevind dat mod. konsekwent voor wyse geplaas word en dus nog sterker neig na 'n posisie vroeër in die reeks, as die „vrye" bwe. van tyd wat wel na wyse ook kan staan mits die ww. voor die reeks voorkom.

(iii) TYD en MODALITEIT en PLEK.

Daar is reeds aangetoon dat tyd en modaliteit meestal kan plekke omruil met mekaar. In die verbindingstipe tyd + plek, is gevind dat „vrye" bwe. van tyd kan plekke ruil met plek wanneer die ww. waarmee die reeks saamgaan, voor die reeks staan en dat die „vaste" bwe. van tyd voor plek geplaas word. Die verbinding mod. + plek, het mod. gewoonlik eerste, bv.

Hy bly mos daar,

teenoor: /daar mos, wat ongewoon is.

Ons neem nou die volgende vbe. met tyd, mod. en plek:

- (1) Ons speel mos óórmôre daar
- (2) Begin sommer dádelik hier
- (3) Ons het darem sóms daar gekom.

Ten eerste: Tyd en mod. kan met mekaar reeksposies omruil, bv.

- (1) Ons speel óórmôre mos daar _
- (2) Begin dádelik sommer hier _
- (3) Ons het sóms darem daar gekom.

Ten tweede: Tyd en plek kan plekke ruil, bv.

Ons speel mos dáár oormôre (tyd word meestal nie beklemtoon wanneer dit na plek staan nie), maar in:

Begin sommer dadelik hier, kan alleenlik tyd en mod. plekke omruil, want dadelik is n „vaste" bw. van tyd en staan dus voor plek. Die volgende reeksordes is dus minder gewoon:

Begin hier sommer dadelik

/hier dadelik sommer

/sommer hier dadelik

/dadelik hier sommer.

In (3) is die orde van tyd en plek in elk geval gebonde, daar die deelw. na die reeks staan. Soms is bowendien n „vaste" bw. van tyd in sy jukstapositionele verhouding tot plek (nl. eerste, of voor plek). By hierdie laaste twee gevalle is daar dus net twee duidelik gangbare ordes, nl.

Begin sommer dadelik hier

/dadelik sommer hier (net tyd en mod. kan plekke omruil).

Wanneer die bw. van tyd egter weer sou wees, sou daar net een orde kan bestaan, nl.

Ons het dare weer daar uitgekom (weer is n „vaste" tydwoord wat voor plek staan, en die een bw. van tyd wat konsekwent na mod. kom.)

Die orde in hierdie verbindingstipe is dus op sy vryste wanneer die ww. voor die reeks staan en wanneer die bw. van tyd tot die sg. „vrye" groep behoort. In hierdie geval is daar dus drie ordes moontlik, bv.

Ons speel mos oormôre daar

/oormôre mos daar

/mos daar oormôre

Tyd en mod., en tyd en plek kan met mekaar plekke ruil, terwyl mod. sy posisie voor plek handhaaf. Wanneer die ww. egter op die reeks volg, is plek gewoonlik laaste, sodat net tyd en mod. kan plekke ruil, d.w.s daar is net twee alternatiewe ordes, nl.

tyd + mod. + plek + ww./deelw.

mod. + tyd + plek + ww./deelw.

Wanneer die bw. van tyd egter weer is, bly daar net een orde oor, nl.

mod. + weer + plek, aangesien weer dié bw. van tyd is wat altyd na mod. staan, waar ander tydwoorde („vry” of „vas”) gewoonlik voor of na mod. geplaas kan word.

Mens sou kon sê dat tyd die aksent kry wanneer dit voor plek staan, en plek wanneer dit voor tyd staan. Tyd kan in ieder geval nie gewoonweg die aksent kry wanneer dit na plek staan nie, bv.

Ons speel mos daar óórmôre.

Wanneer plek laaste staan, kan die aksent verskuif, bv.

Ons speel mos óórmôre daar

/mos oormôre dáár

Modaliteit is meestal onbetoond en „vaste” bwe. van tyd wat dui op herhaling (bv. weer, telkens), oombliklikheid (bv. meteens, skielik, dadelik), of wat onbegrensde tyd aandui (bv. nooit, altyd) dra gewoonlik die aksent in n verbinding met plek. Hierdie aksentpatroon van tyd en plek in n verbinding met mod., is ook die patroon by die tweeledige reeks met tyd en plek.

(iv) MOD. + WYSE + PLEK.

Ek voel dare gesonder hier

Mod. in verbinding met wyse en plek afsonderlik, staan

gewoonlik altyd eerste, bv.

Ek voel darem gesonder.

Die omgekeerde (gesonder darem) is ongewoon.

Ek sit sommer hier.

Ook hier is die omgekeerde (hier sommer) ongewoon (vgl. MOD. en PLEK, Hoofstuk I).

Wyse en plek kan met mekaar plekke omruil, behalwe wanneer die bw. van plek op rigting of beweging dui, in welke geval plek konsekwent na wyse staan, bv.

Ek voel gesonder hier

hier gesonder (omkeerbare orde),

teenoor: Die ding kom vinnig hiernatoe (bw. van rigting/beweging), waar die orde nie andersom kan wees nie.

Wanneer plek en mod. egter saam met wyse in dieselfde reeks staan, kan plek soms voor modaliteit staan, terwyl wyse altyd na mod. optree, bv.

Ek voel darem gesonder hier

darem hier gesonder

hier darem gesonder

Wanneer die bw. van plek, rigting of beweging aandui, staan dit laaste (na wyse en mod.). Dan is die orde vas, omdat hierdie bwe. van plek (rigting/beweging) konsekwent na wyse staan en dus ook nie voor mod. geplaas kan word nie. Origens is dit vry deurdadig dat plek (uitsluitende die rigting/beweging-groep) voor mod., na mod., (d.w.s. voor wyse, want wyse staan altyd na mod.) of na wyse (d.w.s. heel laaste in die reeks) kan staan. Vanweë die verhouding tussen mod. en wyse is daar van meer ordes egter nie sprake nie.

Wanneer die bw. van plek een van orals, nêrens of iewers is, staan dit voor wyse en dan is die reeksorde soos

volg:

Dit reën darem orals hard,

/orals darem hard,

maar: /darem hard orals, is ongewoon.

Voorsetselgroepe wat in adverbiale funksie plek aandui, staan ook konsekwent na wyse, bv.

Ons speel darem lekker op die sand,
in welke geval die orde heeltemal gebonde is.

(v) VIER- en meerledige reekse.

TYD + MOD. + WYSE + PLEK (waar WYSE = GRAAD + WYSE).

As daar van elke begripsoort net een komponent aanwesig is in die reeks, is die vierledige reeks (vyfledig as n mens graad en wyse as twee komponente beskou) die langste reekstipe. Dit beteken dat wanneer ons te make het met n reeks van ses, agt of tien lede, daar van een of meer verskillende begripsoorte, meer as een komponent gebruik word, bv.

Hy speel darem sommer (mod.) in die laaste tyd weer
(tyd) baie lekker (wyse) hier (plek).

Die bevindings by die vierledige reeks is die volgende:

Tyd en mod. kan met mekaar plekke omruil, so ook Tyd en wyse, maar mod. bly voor wyse staan, bv.

Ek voel deesdae darem baie gesonder hier
/darem deesdae baie gesonder hier
/darem baie gesonder deesdae hier.

Die volgende is egter ongewoon want mod. staan in Afrikaans konsekwent voor wyse:

Ek voel deesdae baie gesonder darem hier

Wyse en plek kan plekke omruil met mekaar, of daar n

ww./deelw. op die reeks volg aldan nie, bv.

Ek voel darem deesdae baie gesonder hier
hier baie gesonder.

Plek kan ook na mod. en voor tyd geplaas word, bv.

Ek voel darem hier deesdae baie gesonder.

Plek kan ook heel voor in die reeks staan, bv.

Ek voel hier darem deesdae baie gesonder
hier darem baie gesonder deesdae

hier deesdae darem baie gesonder, want plek
 kan voor mod. staan wanneer wyse ook in die reeks optree.

Met plek in die eerste posisie is die moontlike or-
 des dus soos volg:

Plek + Mod. + Tyd + Wyse,

Plek + Mod. + Wyse + Tyd,

Plek + Tyd + Mod. + Wyse,

Plek + Tyd + Wyse + Mod. is ongewoon, omdat Mod. nie
 na wyse staan nie. Wyse sou dus in hierdie reeks in geen
 geval kon eerste staan nie, omdat mod. aanwesig is.

Met tyd in die eerste posisie is die moontlike ordes
 soos volg:

Ek voel deesdae darem baie gesonder hier
deesdae hier darem baie gesonder
deesdae darem hier baie gesonder,

d.w.s. Tyd + Mod. + Wyse + Plek

Tyd + Plek + Mod. + Wyse

Tyd + Mod. + Plek + Wyse.

Verdere moontlikhede word uitgesluit, omdat wyse nie
 voor modaliteit kan staan nie, hoewel plek wel voor moda-
 liteit geplaas kan word wanneer wyse ook een van die
 reeks-komponente is, bv.

Tyd + Plek + Mod. + Wyse (vgl. MOD. + WYSE + PLEK).

Wanneer mod. eerste in die reeks staan, is die volgende ordes moontlik:

Ek voel darem deesdae baie gesonder hier

/darem baie gesonder hier deesdae

/darem baie gesonder deesdae hier

/darem deesdae hier baie gesonder

/darem hier baie gesonder deesdae

Tot dusver het ons gewerk met die vryste tipe reeksverbinding, d.w.s. waar die meeste verskillende ordes moontlik is, aangesien die bwe. van tyd vryelik kan plekke omruil met mod., wyse en plek. Die enigste wesenlike beperking op die orde hier, is n beperking wat in enige reekstipe voorkom waar mod. en wyse saam optree. Dit is nl. dat mod. konsekwent voor wyse staan.

In vorige reeksverbindings is reeds vasgestel dat bwe. van plek wat beweging en/of rigting aandui, wel met die „vrye“ bwe. van tyd kan posisies wissel, op voorwaarde dat die ww. voor die reeks staan (vgl. TYD en PLEK, hoofstuk I). Wanneer die ww. of deelw. na die reeks kom, staan „vrye“ sowel as „vaste“ bwe. van tyd voor wyse en plek en wanneer oral, nêrens en iewers die bwe. van plek is, staan plek voor wyse. Die rigting/beweging-woorde waarna hierbo verwys is, staan konsekwent na wyse.

Ons neem dus nou n reeks met n ww./deelw. na die reeks, bv.

Hy sê dat hy deesdae darem baie gesonder hier voel

/darem deesdae baie gesonder hier voel

/deesdae darem hier baie gesonder voel

/deesdae hier darem baie gesonder voel

/hier darem deesdae baie gesonder voel

By tweeledige reekse met tyd en plek is dit gestel dat enige bw. van plek voor 'n sg. "^{vrye}~~vaste~~" bw. ^{van tyd} kan staan mits die ww. voor die reeks optree. Dit staan egter onder enige omstandighede konsekwent na „vaste" bwe. van tyd en na sowel „vrye" as „vaste" tydwoorde wanneer die ww. na die reeks staan. By drieledige reekse is egter gevind dat plek wel voor 'n „vaste" bw. van tyd geplaas kan word wanneer die derde komponent wyse is (plek ook voor mod. op dieselfde voorwaarde), behalwe wanneer die plekwoord rigting/en/of beweging aandui, aangesien hierdie bwe. van plek gewoonlik na wyse staan. Hierdie opheffing van die vastheid van plek se posisie in die reeks deur die aanwesigheid van wyse, sit homself voort in die meerledige reekse waarin wyse optree, behalwe dus die rigting/bewegingwoorde. Daarom kan plek in bogenoemde vb. voor mod. staan, asook voor tyd, ten spyte van die ww. na die reeks.

Wat die verhouding tyd/wyse betref, vind ons by die meerledige reekse die volgende:

Hy sê dat hy darem baie gesonder deesdae hier voel

/darem hier baie gesonder deesdae voel.

Hoewel minder gewoon, sou die bwe. in hierdie orde (tyd na wyse, ten spyte daarvan dat die ww. na die reeks staan) geplaas kon word, maar dit bly meer gewoon dat wyse na tyd staan wanneer die ww. op die reeks volg. Dus sou mens kan sê dat tyd sy posisie voor wyse handhaaf wanneer die ww. na die reeks staan, ook in reekse met meer as drie komponente.

'n Verdere beperking op 'n verskeidenheid van ordes is

die gebruikmaak van een van die sg. „vaste" bwe. van tyd, wat voor wyse staan, afgesien daarvan of die ww. voor of na die betrokke reeks staan (plek word nie hier saam met wyse genoem nie, omdat daar reeds bevind is dat plek voor tyd kan staan wanneer wyse een van die reekskomponente is, afgesien van die posisie van die ww., asook voor mod. op dieselfde voorwaarde), bv.

Ek voel darem dadelik baie beter hier

/darem dadelik hier baie beter

/hier darem dadelik baie beter

/darem hier dadelik baie beter.

Dadelik as „vaste" bw. van tyd kan nie na baie beter (wyse) staan nie. Die posisie is dus dat mod. + wyse (insluitende graad) in 'n vaste orde staan, terwyl plek nog met wyse kan plekke ruil en selfs heel eerste in die reeks kan staan. Plek staan hier dus voor modaliteit én een van die sg. „vaste" tydwoorde, maar dit is normaal wanneer daar 'n begrip van wyse ook in die reeks optree. (Vgl. MOD. + WYSE + PLEK en TYD + WYSE + PLEK, vroeër in hierdie hoofstuk).

Die neiging van die bw. van plek wat op rigting en/of beweging dui, is na die laaste posisie, hoewel dit voor die „vrye" bw. van tyd kan staan, maar altyd na wyse, bv.

Ek gaan deesdae darem baie graag soontoe

/darem baie graag soontoe deesdae,

maar nie: Ek gaan baie graag darem deesdae soontoe

/soontoe baie graag deesdae darem

/soontoe deesdae darem baie graag, etc.

nie.

Die bw. van plek wat dus op rigting dui, staan ge-

woonlik laaste of laat in die reeks. Selfs wanneer tyd daarna staan (d.w.s. laaste), staan hierdie bw. van plek nie vroeër as tweede laaste in die reeks nie, bv.

Ek gaan darem baie graag soontoe deesdae.

Wanneer die bw. van tyd „vas" is, word die verskeidenheid van ordes verder ingeperk, bv.

Hy kom darem weer haastig hiernatoe,
 waar enige ander orde baie twyfelagtig is, omdat soontoe as rigting/beweging-woord alleenlik na wyse kan staan, wyse alleenlik na mod., weer as „vaste" tydwoord alleenlik voor wyse en omdat weer die een bw. van tyd is wat konsekwent na mod. staan. Wanneer oral bv. die bw. van plek is, is die orde ook vas; oral staan net voor wyse, bv.

Dit reën darem weer oral hard.

Ten spyte van groter vryheid van posisie wat vir plek aangedui is in reekse van meer as twee komponente, waar wyse een van die komponente is, en waarvan die aanwesigheid van laasgenoemde begripsoort (wyse) as voorwaarde dien vir plek om voor tyd (afgesien van die posisie van die ww.) en mod. te staan, wys ons materiaal egter duidelik op die neiging van plek om in Afrikaans laaste in die reeks te staan. Uit 'n groottotaal van 103 vbe. van verskillende reekslengtes en verskillende begripsoortelike samestellings, staan plek 93 keer laaste en vier van die gevalle waar plek nie laaste staan nie, is wanneer oral die bw. van plek is, en welke geval plek meestal voor wyse geplaas word.

Sodra die reeks dus meer as twee komponente bevat en een van daardie komponente is wyse, word die orde vryer, aangesien plek dan voor mod. en voor sowel „vaste" as

„vrye" bwe. van plek geplaas kan word, ook wanneer die ww./deelw. op die reeks volg. Plekwoorde van rigting/beweging is egter uitgesluit, bv.

Ek voel hier sommer beter (+ mod. en wyse)

/hier dadelik beter (+ „vaste" tydwoord en wyse).

In: Hy kom dare vinnig hiernatoe,

/meteens vinnig hiernatoe,

is die orde egter vas, aangesien hierdie groep bwe. van plek gewoonlik na wyse staan en omdat wyse alleenlik na mod. en „vaste" bwe. van tyd geplaas kan word. Ander begripsoorte se posisies t.o.v. mekaar bly dieselfde in die lang reeks as in die kort reeks.

VERWYSING.

- 1) Mikro: Kaptein Gereke, p. 136

HOOFSTUK III

JUKSTAPONERING VAN EENSOORTIGE

BEGRIPSOORTELIKE KOMPONENTE

Tot dusver is ingegaan op die woordorde in bw.-reekse waar verskillende begripsoortelike komponente optree. In hierdie hoofstuk gaan dit om reekse wat slegs uit bwe. van tyd, wyse, plek of mod. alleen bestaan, aangesien reekse waarin genoemde begripsoorte saam optree reeds in hoofstukke I en II bespreek is.

(1) TYD

Uit die verbindings, TYD en WYSE en TYD en PLEK is twee groepe bwe. van tyd onderskei, nl. n sg. „vaste" en n sg. „vrye" groep. Daarmee word bedoel dat die lede van die „vaste" groep konsekwent voor wyse of plek staan, afgesien van sintaktiese omstandighede, terwyl die „vrye" tydwoorde wél onder bepaalde omstandighede na wyse en/of plek geplaas kan word. By die nagaan van die orde van tydwoorde in n reeks, is hierdie verdeling behou en die bevinding is dat „vrye" en „vaste" bwe. van tyd meestal met mekaar kan plekke omruil in die reeks, met inagneming egter van semantiese probleme wat opduik by veral reekse waar een van die volgende drie „vaste" bwe. van tyd een van die komponente is:

eers, weer, nog.

(A) Eers-verbindings.

(1) Hy sal eers vanáánd kom

Hy kon eers gisteráánd kom.

Tanneer eers (soos in hierdie vbe.) die betekenis

het van: nie voor die tyd wat deur die ander bw. benoem word nie, d.w.s. nie voor vanaand nie, nie voor gisteraand nie, en met miskien n bygedagte van spyt/teleurstelling/verbasing daarby ingeslote, word eers nie geaksentueer nie, hetsy voor of na die ander bw. van tyd, bv.

Hy sal eers vanaánd kom

= /vanaánd eers kom;

Hy kon eers gisteránd kom

= /gisteránd eers kom

(2) Wanneer eers egter die betekenis het van: eerste van alles/voordat iets anders gedoen word, moet dit geaksentueer word, hetsy voor of na die ander bw. van tyd, bv.

Ek moes éers gisteraand gaan kyk of alles reg is

= /gisteraand éers gaan kyk

(3) Wanneer eers dui op geïmpliseerde wyse (en wel gunstige wyse), waarby graad + vergelyking ingesluit is, kan dit alleenlik laaste staan in die tydreeks en moet geaksentueer wees, bv.

Hy het gisteraand éers gespeel,

waar eers = nog harder/nog flukser/nog meer.

Afhangende van die konteks waarbinne die reeks gebruik word, kan eers in laasgenoemde gevalle ook die semantiese waardes van (2) hê, bv.

Hy het gisteraand éers gespeel (d.w.s. voordat hy begin werk het).

Wanneer daar n bw. van wyse tot hierdie reeks toegevoeg word, behou eers nog n gedeelte van bogenoemde waarde (d.w.s. graad + geïmpliseerde wyse (vergelýking)), nl. graa bv.

Hy het gisteraand éers goed gespeel,

waar eers goed = nog (baie) beter.

Ons moet dit dus so sien dat by die omkeer van die orde in hierdie verbindings met eers, dieselfde bw. (of geen een van die bwe. nie, maar 'n ander woord buite die reeks, bv.

Ek wil vanaand eers rús

= /eers vanaand rús) wat in die eerste orde die aksent gedra het, dit ook in die alternatiewe orde moet behou.

Vergelyk bv. Hy het gisteraand eers gespeel

= /eers gisteraand gespeel

(eers = nie voor gisteraand nie),

met: Hy het gisteraand éers gespeel

(eers = voordat hy iets anders gedoen het, of

eers = nog beter - geïmpliseerde wyse).

As die orde dus omgekeer word en die aksent lê nie in beide ordes op dieselfde bw. nie, kry ons te doen met twee heeltemal verskillende betekenisaspekte van eers.

(B) Weer-verbindings.

Weer, voor ander bwe. van tyd, moet geaksentueer word, anders kan dit as modaal gesien word in die betekenis van: daarenteen/egter, bv

Ek sal weer vanaand kom, waar weer nie dui op herhaling van wat deur die ww. benoem word (d.w.s. Kom sal vanaand herhaal word) nie, maar op teenstelling met 'n ander onderwerp wat hierdie werkwoordelike benoemde handeling op 'n ander tyd uitvoer, bv.

Hy kom vanmiddag; ek (daarenteen) kom (egter) weer vanaand kuier. (Weer beteken : daarenteen, egter)

Vgl. dit met: Ek sal wéer vanaand kom kuier

/vanaand wéer kom kuier,

waar weer (met aksent) in beide ordes beteken dat daar ook gisteraand of vanmiddag reeds gekuier is. Die herhaling van dit wat deur die ww. benoem word, volg dus kort op die vorige. Die orde is omkeerbaar, maar weer moet die aksent behou, anders het ons te make met twee verskillende betekenisaspekte van weer.

Wanneer die aksent op vanaand val, is die posisie:

Ek sal weer vanaánd kom kuier,

waar weer (eerste en onbetoond) ongeveer modaal/teenstellend fungeer, teenoor:

Ek sal vanaánd weer kom kuier,

waar weer wel dui op herhaling van kom kuier, maar die aksent op vanaand dui op 'n ander tyd wat enige tyd vantevore kan wees. Die herhaling van dit wat deur die ww. gestel word, volg dus nie kort op die vorige uitvoering van die werkwoordelik benoemde handeling nie.

Vgl. (a) Ek sal wéér vanaand kom kuier

(= vanaand wéér kom kuier)

en (b) Ek sal vanaánd weer kom kuier.

In (a) dui weer op snel opeenvolgende herhaling van die werkwoordelike gegewe, by (b) dui dit wel op herhaling, maar nie snel opeenvolgende herhaling nie. As (b) se orde nou omgekeer word sodat weer onbetoond eerste staan (weer vanaánd), het ons te doen met 'n heel ander betekenisaspek van weer wat nou geen herhalingswaarde (dus: tyd) het nie.

Bloot jukstaposisioneel gesien, is die orde dus vry, maar dan met inagneming van die feit dat weer in verskillende ordes en/of met verskillende aksentplasings verskillende semantiese aspekte vertoon.

Ook voor bwe. van wyse of plek moet weer betoond

wees, bv.

Hy het wéér goed gespeel
(weer dui op herhaling van goed speel),

Hy het weer góéd gespeel
(weer dui op 'n teenstelling met 'n ander onderwerp wat swak of minder goed gespeel het. Betekenis van weer dus: egter/daarenteen).

Wanneer weer ná ander bwe. van tyd staan, kan dit geaksentueerd of ongeaksentueerd wees. Weer bly dan nog bw. van tyd wat dui op herhaling van die werkwoorde-
like gegewe waarmee die reeks saamgaan, hoewel die aard van die herhaling verskil na gelang van die aksentpla-
sing (vgl. Ek sal vanaand wéér kom/Ek sal vanáánd weer kom). Wanneer weer egter eerste staan, is die verskil tussen beklemtoonde en onbeklemtoonde weer groot, nl. weer met aksent het bogenoemde herhalingswaarde (tyd). Weer sonder aksent (en voor die ander bw. van tyd) lê m.i. nader aan die modale (vgl. Ek sal weer vanáánd kom kuier; weer = egter/daarenteen).

(C) Nog-verbindings.

Ook in 'n tydreëks waar nog een van die lede is, is die orde vry of omkeerbaar, bv.

Nog áltyd áltyd nog

Nog díkwels díkwels nog

Nog vandág vandág nog.

Ek het nog áltyd van hom gehou

/áltyd nog van hom gehou,

maar nog bly ongeaksentueerd voor of na die ander kompo-
nente. Nog aan die begin van die reeks word gewoonlik nie geaksentueer nie. Ná die ander komponente kan dit

egter wél die aksent kry, maar dan in 'n ander betekenis-aspek (as nog, na die ander komponente en sónder aksent), nl. 'n woord wat hoeveelheid (wanneer gepredeseer aan 'n ww.) of graad (wanneer gepredeseer aan 'n bw. van wyse of 'n b.nw.) aandui, bv.

Ek wil eers nóg eet,
d.w.s. meer of langer eet.

Stel dit teenoor:

Ek wil nog eers éét

/eers nog éét, waar albei komponente gelyke aksent het met die klem op die ww., of met die volgende:

Jy moet láter nog vir ons sing

/nog láter vir ons sing,

waar die ander komponent in beide ordes die aksent dra en nog op tyd dui. Nog kan trouens alleenlik die aksent dra wanneer dit laaste in die tydreeks staan, maar dan is hy nie meer tydwoord nie, maar hoeveelheidswoord.

Wanneer laaste in die tydreeks, gepredeseer aan 'n bw. van vergelyking (wyse) en geaksentueer, is nog 'n graadwoord, bv.

Hy het gister nóg beter gespeel
(nóg beter = baie beter).

Nog is dus bw. van tyd as dit voor of na ander bwe. van tyd geplaas word en ongeaksentueerd is, en kan alleenlik hoeveelheidswaarde hê of graad aandui, wanneer dit ná ander bwe. van tyd staan en geaksentueerd is. Nóg kan trouens gewoonlik nie die aksent kry wanneer dit eerste in 'n tydreeks staan nie.

Wanneer die tydreeks waarvan nog een van die komponente is, aan die einde van die sin, bysin of sinsdeel waarmee dit saamgaan, staan, sal nog die eerste posisie

handhaaf, bv.

Hy speel nog áltyd,

teenoor: /áltyd nog, wat ongewoon is.

Wanneer daar egter n verdere bwe. komponent, ww., sinsdeel of enige woord wat behoort tot die sin waarmee die reeks saamgaan, op die reeks volg, kan die orde omgekeer word, bv.

Hy woon nog áltyd daar

/áltyd nog daar;

Ek het dit nog áltyd bewaar

/áltyd nog bewaar;

Enige twee of meer bwe. van tyd kan nie gejukstaponeer word nie, bv.

Hy het lankal eindelik begin speel,

wat geen gewone Afrikaans is nie. „Vrye” bwe. van tyd is nêrens in jukstaposisie gevind nie. Die reeks wat uit bwe. van tyd bestaan, is gewoonlik reekse met een „vrye” tydwoord plus een of meer „vaste” tydwoorde.

Die posisie is nou dat „vrye” en „vaste” tydwoorde gewoonlik met mekaar kan plekke omruil, en dat „vaste” tydwoorde ook meestal onderling met mekaar kan plekke omruil. Bloot jukstaposisioneel beskou, is die sisteem hier dus dat daar geen vaste orde van die verskillende bwe. van tyd bestaan nie. Semanties is daar egter wel komplikasies, bv. weer, wat ons in verskillende ordes, gepaard met verskillende aksentplasing, in verskillende semantiese aspekte aantref. Op skrif is uiters min vbe. van tydreekse aangetref waarvan weer, eers en nog nie een van die komponente is nie. Daarom, en vanweë bepaalde betekenisprobleme wat daaraan vassit, is reeksverbindinge met hierdie bwe. van tyd afsonderlik bespreek onder A, B

en C (vgl. vroeër in hierdie hoofstuk).

Wat die orde van die res van die bwe. van tyd betref, is dit vry, met geringe of geen probleme van betekenisaspek nie, bv.

Ek het láter eers uitgevind

/eers láter uitgevind;

Hy het nooit vóóraf geoefen nie

/vóóraf nooit geoefen nie

/nóóit vooraf geoefen nie

/vóóraf nóóit geoefen nie

Hy het sóms al begin dink

/al sóms begin dink;

Hy het alldíkwels vir my gesê

/díkwels al vir my gesê,

waar die belangrikste kwalifikasie is dat dieselfde bw. in beide ordes die aksent moet kry, n kwalifikasie wat nie die moontlikheid van betekenisprobleme by weer-, eers-, en nog-verbindings sonder meer uitskakel by omkering van die orde nie, bv.

Ek sal vanáánd weer kom, waar ons met n totaal ander betekenisaspek van weer te maak het as in:

Ek sal weer vanáánd kom,

hoewel dieselfde komponent in beide ordes die klem dra. (vgl. weer-verbindings).

Enkele verbindings soos nou al is n onomkeerbare eenheid, waar die aksent selfs konsekwent op nou lê, bv.

As jy nóú al begin bang word,

en waar die aksent alleenlik op al kan lê wanneer al telwoord is (in welke geval ons wesenlik met n totaal verskillende verbinding te make het), .bv.

Ek het nou al die skape gekry.

(Die orde is egter nie omkeerbaar nie).

Nog sulke verbindings waar die orde nie omkeerbaar is, selfs nie eens met probleme t.o.v. betekenis nie, is nie teëgekom nie en maak waarskynlik 'n geringe persentasie van tydverbindings uit.

Ten slotte kan mens dus sê dat dieselfde komponente in verskillende ordes gebruik kan word, maar met inagneming van weer-, nog-, eers-verbindings waar ons in elke orde en afhangende van die aksentplasing, met verskillende semantiese aspekte van weer, nog en eers te doen het of kan hê. Wat wel aan „sisteem” opgeval het, is nou se positiewe neiging om voor die ander bwe. van tyd te staan en weer sn om daarna te staan. In verbindings met „vaste” tydwoorde wat op herhaling (bv. telkens, dikwels), oombliklikheid („instant”) (bv. skielik, meteens, dadelik, onmiddellik), of onbegrensde tyd (bv. altyd, nooit) dui, staan weer meestal laaste en is sonder die aksent, bv.

Skielik weer

Dadelik weer

Telkens weer

Nóóit weer, in welke geval weer net as bw. van modaliteit onbetoond kan eerste staan (vgl. by weer-verbindings, vroeër in hierdie hoofstuk onder B.

Tydreeks + wyse of plek.

Hy speel vandag nog altyd goed

/nog altyd goed vandag

Verdere moontlike ordes is egter beperk tot omruiling van die tydwoorde onderling, omdat alleenlik die „vrye” bw. van tyd na wyse kan staan, en dan ook net wanneer daar nie 'n deelw./ww. op die reeks volg nie. Pre-

sies dieselfde geld vir 'n bw. van plek, bv.

Hy speel vandag nog altyd daar

/nog altyd daar vandag.

Origens kan alleenlik die bwe. van tyd onder mekaar posisies verwissel.

As die ww./deelw. na die reeks staan, bv.

Hy het vandag nog altyd goed gespeel,

staan wyse (ook plek) konsekwent na tyd (tydreeks), terwyl die tydreeks binne homself van woordorde kan verander, bv.

Hy het nog altyd vandag goed gespeel, ens.

As daar in stede van een bw. van plek, 'n hele reeks bwe. van plek verbind was met die tydreeks, sou óók alleenlik die bwe. van tyd binne die tydreeks in verskillende jukstaposisies kon geplaas word, want die komponente van 'n plekreeks staan in 'n vaste orde en is nie skeibaar deur interponering van tyd of wyse nie (vgl. later PLEK in hierdie hoofstuk). Nog en altyd as „vaste" bwe. van tyd staan konsekwent voor plek (vgl. hoofstuk I, TYD en PLEK). Slegs vandag (n „vrye" tydwoord) kan na die plekreeks geplaas word en dan alleenlik wanneer die ww. voor die reeks staan, bv.

Hy speel nog altyd daar anderkant langs die heining
vandag.

Met die ww./deelw. na die reeks, staan ook vandag voor plek (vgl. hoofstuk I, TYD en PLEK). Wat dus in kort reekse gegeld het vir „vrye" en „vaste" bwe. van tyd t.o.v. hul posisies voor of na plek en/of wyse, geld ook hier.

Tydverbindings waar dit gaan om 'n dag en 'n bepaalde tyd of uur van die dag, staan die dag gewoonlik eerste,

hoewel die twee omgeruil kan word, bv.

(a) moes gisteraand omstreeks halfelf in die omgewing van Bredasdorp en Caledon die aarde getref het.¹⁾

(b) is gisteraand om 10.30 nm. in 'n Kaapstadse hospitaal oorlede.²⁾

(c) Die begrafnis is môre om 11.30 vm. in die Pine-lands ~~begraaf~~plaas.³⁾

Omkering is ook moontlik, bv.

..... moes omstreeks half-elf gisteraand in die omgewing van Bredasdorp en Caledon die aarde getref het.

Wanneer bepaalde tyd en tydsduur naas mekaar geplaas word, staan tydsduur laaste, bv.

Al die boeke word van 17 Junie vir 'n week in 'n Johannesburgse biblioteek ten toon gestel.⁴⁾

en: Ek sal aanstaande week langer oefen.

Ook wanneer, in plaas van tydsduur, 'n bw. gebruik word wat dui op 'n kleiner tydeenheid (en meer bepaalde tyd of tydstop) wat homself binne die tyd wat deur die ander komponent aangedui word, kan herhaal, staan hierdie kleiner eenheid laaste, bv.

Ek gaan in die laaste tyd sááns uit,

Ek sal aanstaande week in die middag oefen

/aanstaande week sááns oefen

Ek gaan van nou af soggens sés-uur begin werk, en hierdie kleiner tydeenheid dra ook die aksent.

(ii) PLEK.

Reekse wat slegs uit bwe. van plek bestaan, lewer weinig probleme op. Die bwe. daar en hier staan gewoonlik eerste in die plekreëks, bv.

Hy sit hier agter

/hier anderkant

/hier agter die huis

Dit lê hier iewers

Dit reën daar orals.

Omgekeerd is dit ongewoon, bv.

Hy sit agter hier

/anderkant hier

/agter die huis hier.

Ons neem nou 'n reeks soos die volgende:

- (1) Hy woon daar teen die bult
- (2) Hy woon daar anderkant teen die bult
- (3) Hy loop daar anderkant teen die bult langs
- (4) Hy loop daar anderkant teen die bult langs
verby

Dit is ongewoon om in stede van daar teen die bult, teen die bult daar te hê. Wanneer een van die sg. „kant“-komposita nou tot die reeks toegevoeg word, kan dit alleenlik tussen daar en teen die bult geplaas word (vgl. (2)). As anderkant in 'n ander posisie staan, is die orde ongewoon, bv.

Hy woon daar teen die bult anderkant.

Wanneer ander komponete soos langs en verby bykom, staan hulle in die volgorde, langs/verby na die voorsetselgroep, teen die bult (vgl. (3) en (4)).

Woorde soos agter, onder, bo, ens., val jukstaposisioneel in die „kant“-kompositagroep, bv.

Hy woon daar bokant teen die bult

/daar agter teen die bult.

Agter kan eweneens -kant as laaste komponent kry, bv.

agterkant. Die gebruik verskil alleen van bv. bokant, deurdat mens kan sê:

Hy speel daar oorkant,

maar nie: /daar agterkant, nie.

By albei is dit egter gewoon om te sê:

Hy speel daar aan die oorkant
/daar aan die agterkant.

M.b.t. die vbe.

Hy woon daar oorkant teen die bult
/daar agter teen die bult,

bevind ons nou die volgende:

Hy woon teen die bult daar kom nie voor nie; alleenlik daar teen die bult.

In n enkele geval soos bv.

(a) Hy woon daarbo teen die bult

(b) Hy woon teen die bult daarbo

is die dele omkeerbaar, maar dan met betekenisverskil, nl.:

(a) beteken dat hy hoog op teen die bult woon, terwyl

(b) beteken dat hy teen die bult woon wat daarbo staan, maar nie noodwendig op of bo teen die bult nie.

Verbindings soos:

Hy loop agter in die pad

Hy woon bo teen die bult

het geen alternatiewe orde nie. Dit is vergelykbaar met wyse waarby graad optree en in welke geval graad altyd eerste staan, bv. Hy loop baie stadig, want hier dui agter en bo, op wáár in die pad of teen die bult, netsoos graad by wyse dui op hóé goed of sleg, e.d.m.

Die omgekeerde orde hiervan is nie gewone Afrikaans nie, bv.

Hy loop in die pad agter. Ons beskou dus agter in die pad en bo teen die bult as vaste konstruksies. Hierby

kan nou gevoeg word ver. Dan word dit:

Hy loop ver agter in die pad,
 wat nog steeds een vaste orde het. Die volgende is bv.
 ongewoon:

Hy loop agter in die pad ver
/ver in die pad agter
/in die pad agter ver
/in die pad ver agter.

Verder sou dit wees:

Hy loop daar ver,
 maar nie: /ver daar, nie.

Dus lui die reeks nou:

Hy loop daar ver agter in die pad.
 maar nie: /ver daar in die pad agter, nie.

So kry ons eweneens: -

Hy woon hier kort duskant teen die bult. (Ver-
 bindings soos ver agter, kort duskant, kort agter, word
 as een komponent beskou).

Hy woon teen die bult

Hy woon duskant (kort duskant) teen die bult, d.w.s.
 die „kant“-kompositum staan voor die voorsetselgroep.
Daar en hier staan voor enige ander bw. van plek. Dus
 kry ons die volgende reeks:

Hy woon hier onderkant teen die bult.

Wanneer langs nie lid is van 'n voorsetselgroep (wat ad-
 verbiaal fungeer), bv. langs die huis, langs die rivier,
 nie, staan dit laaste, bv.

Hy loop teen die heining langs.

Ons het dus nou die volgende:

(a) Hier en daar staan voor enige bw. van plek in
 die plekreëks.

(b) Daarna volg die sg. „kant“-komposita wat voor die (c) Voorsetselgroepe, langs die pad, teen die heining, in die pad, staan.

(d) langs (nie as lid van n voorsetselgroep bv. langs die pad, nie) staan laaste in die plekreeks.

(e) Wanneer orals en iewers aanwesig is, staan hulle net na daar of hier en voor die voorsetselgroep, maar na die „kant“-komposita, bv.

Die beeste loop hier onderkant iewers teen die kop
langs

Dit lê hier orals (iewers) tussen die bosse.

(Die „kant“-komposita sluit vir ons doel hier, ook in: kort duskant, ver anderkant, ens. Voorsetselgroepe, bv. in die pad, sluit ook in: agter in die pad sowel as ver agter in die pad.)

Die komponente van n reeks wat alleenlik uit bwe. van plek bestaan, is nie skeibaar deur interponering nie en staan gewoonlik in n vaste orde. Dit beteken dat in n dusdanige reeks, nie ánder begripsoortelike komponente tussen die bwe. van plek geplaas kan word nie; wel ander bwe. van plek, bv.

Hy woon daar teen die bult

/daar anderkant teen die bult,

maar nie: /daar deesdae teen die bult, nie.

Daar is egter n enkele tipe geval waar die orde soms omgekeer kan word. Dit is moontlik wanneer die een bw. van plek op rigting dui (alleenlik egter lede van die hiernatoe-, soontoe-groep) en die ander plekwoord die losgemaakte eerste komponent van n sg. „skeibaar-saamgestelde“ ww. is (bv. terugkom), bv.

Hy kom terug hiernatoe

/hiernatoe terug;

Hy hardloop diekanttoe verby

/verby diekanttoe.

n Bw. van tyd sou óf voor, óf na die plekreeks staan, maar nie tussen die bwe. van plek nie, bv.

Hy kom vandag terug hiernatoe

/terug hiernatoe vandag

/vandag hiernatoe terug

/hiernatoe terug vandag.

n Bw. van tyd kan dus alleen voor of na n hele reeks bwe. van plek staan, en wanneer daar n deelw. op die reeks volg, staan tyd alleenlik eerste (vgl. hoofstuk I, TYD en PLEK).

n Plekreeks in verbinding met wyse.

Vb.: Ons woon tevrede daar oorkant teen die bult, waar mens nog sou kon sê:

Ons woon daar oorkant teen die bult tevrede, hoewel wyse gewoonlik nie na n voorsetselgroep (teen die bult) staan nie. Wyse kan egter nie tussen die lede van die plekreeks geplaas word nie, bv.

Ons woon daar tevrede oorkant teen die bult.

Anders as by tyd + plek of tyd + wyse, waar tyd alleenlik eerste kan staan as daar n ww./deelw. op die reeks volg, kan wyse en plek willekeurig georden word, al volg die ww./deelw. op die reeks, bv.

Ons het tevrede daar oorkant teen die bult gewoon

/daar oorkant teen die bult tevrede gewoon,

maar met wyse (tevrede) alleenlik voor of na die plekreeks, nie tussen die komponente nie (vgl. Ons het daar tevrede oorkant teen die bult gewoon). Dieselfde geld

ook vir tyd, behalwe dat tyd, wanneer die ww. op die reeks volg, alleenlik voor plek (plekreeks) geplaas kan word.

Wanneer daar meer as een begrip van wyse aanwesig is, is die posisie soos volg:

Die koeël het hier binnekant teen die muur hård vasgeslaan.

As ons dieselfde gegewe het, maar met die ww. voor die reeks, word vas geskei van slaan (geslaan) en staan nou as bw. van wyse binne die reeks, sodat daar twee bwe. van wyse in die reeks is, nl. hard en vas, bv.

Die koeël slaan hard hier binnekant teen die muur vas.

Geskei deur tussenplasing van n plekreeks of nie, vas as losgemaakte eerste komp. van n sg. „skeibaar-saamgestelde" ww. staan altyd na die ander bw. van wyse, d.i. hard (eerste) en vas. Die reeksorde kan ook soos volg wees:

Die koeël slaan hard vas hier binnekant teen die muur,

hier binnekant teen die muur hard vas,

maar nooit met enige bw. van wyse tussen lede van die plekreeks nie. Albei komponente van wyse staan dus saam voor die plekreeks en in die orde hard/vas, of saam (en in dieselfde orde) na die plekreeks; of die bw. van wyse (hard) staan voor die plekreeks, en die losgemaakte eerste komponent van n samegestelde ww. (vasslaan) wat hier as bw. van wyse optree (vas) laaste, d.w.s. na die plekreeks (vgl. Die koeël slaan hard hier binnekant teen die muur vas).

Wanneer die losgemaakte eerste komp. op plek betrekking het (bv. terug in terugkom), kan wyse alleen voor

die reeks staan, omdat wyse nie tussen die komponente van n plekreeks geplaas kan word nie, en omdat dit altyd vóór genoemde losgemaakte eerste komp. staan, bv.

Hy kom vinnig hiernatoe terug,
 maar nie: /hiernatoe vinnig terug,
 of: /hiernatoe terug vinnig, nie.

(iii) WYSE.

Gevalle waar meer as een begrip van wyse in een reeks optree, is beperk tot gevalle waar gewerk word met „skeibaar-saamgestelde“ ww. van die tipe, bw. + ww. > ww., en waar die bywoordelike komponent los van sy werkwoordelike komponent optree as deel van die bw.-reeks, bv.

misloop, regopsit, ens.

Die losgemaakte eerste komponent (bw.) staan altyd na die ander bw. van wyse, bv.

Hy sit vinnig regop;
 nie: /regop vinnig, nie.

(Vbe. met meer as twee bwe. van wyse in een reeks is nie teëgekom nie.)

Net so ook: Hy het woes orentgespring⁵⁾, waar dit heeltemal ongewoon is om te sê: Hy het orent woes gespring. Die posisie van die ww. (voor of na die reeks) het geen ordenende funksie t.o.v. die volgorde in die reeks nie, bv. in: Hy spring woes orent, bly die orde onveranderd, ook met die ww. voor die reeks.

Die vraag kan nou ontstaan of die bwe. vinnig, hard en woes in die volgende vbe. wel bwe. van wyse is en of dit in graadverband tot regop, orent en vas staan in:

Hy sit vinnig regop

Hy spring woes orent

Die koeël slaan hard vas

Net soos by graad en wyse staan vinnig, woes en hard konsekwent voor regop, orent en vas (vgl. baie regop), baie vas).

Die verskil lê egter by die waarde van graad by wyse. In baie regop dui baie op hóé regop (d.w.s. penregop), by baie orent en baie vas op hóé orent en hoe vas. Dieselfde geld nie vir vinnig in vinnig regop of vir woes in woes orent nie.

Hy sit baie regop beteken dat hy penregop sit, Hy sit vinnig regop, nie. Baie en vinnig dui dus op twee verskillende aspekte van sit. Sit in Hy sit baie regop is n handeling sonder beweging en vinnig dui nie aan op hóé regop hy sit nie, maar op hoe die regopsithandeling uitgevoer word. Daarbenewens kan die komponente soms geskei word waar ons te maak het met n reeks bwe. van wyse, bv.

Die koeël slaan hard teen die muur vas,
maar by graad en wyse is die komponente totaal onskeibaar, bv.

Hy speel baie hier goed

/baie vandag goed

is hoegenaamd geen gewone Afrikaans nie. Ons het dus hier te make met n reeks bwe. van wyse wat nooit langer is as tweeledig nie en wat altyd in n vaste orde staan.

(iv) MODALITEIT.

Uit 75 verskillende verbindings, saamgestel uit die volgende bwe. van mod., is net een geval teëgekom waar die twee komponente (glad) nie met mekaar kan plekke om-

ruil nie, nl. mos maar, waarvan die omgekeerde orde (maar mos) ongewoon is (die ander 74 verbindings kan almal met meerdere of mindere mate van sekerheid, of op bepaald voorwaardes, omgekeerde ordes hê):

dare, maar, mos, glo, miskien, seker, regtig, bepaald, nogtans, tog, moontlik, waarskynlik, waarskynlik, dalk, nie, glad nie.

Van die oorblywende 74, staan die ontkennende bwe. (nie, glad nie) meestal na die ander bwe. van mod. (vgl. later). Wat die res betref, is die orde willekeurig. Dit beteken ook dat wanneer daar meer as twee bwe. van mod. in een reeks optree, die orde vry is (met bogenoemde „uitsonderinge“). Daar is gevalle waar die omgekeerde orde onseker voorkom, maar gesien in die lig van die feit dat die meerderheidsgroep willekeurige orde het, kan ons hierdie gevalle alleenlik as effens minder gewoon beskou, maar nie as ongewoon of onmoontlik nie, bv.

Hy hét moontlik maar besluit om te gaan

/ maar moontlik besluit om te gaan

Hy hét miskien maar besluit om te gaan

/ maar miskien besluit om te gaan

Ek sal dit tóg maar doen

/ maar tóg doen

Hy het dalk maar gaan kúier

/ maar dalk gaan kúier.

As dieselfde komponente, of woorde of sinsdele buite die reeks, in albei ordes die klem kry, kom geeneen van die alternatiewe ongewoon voor nie. Die onsekerheid dui moontlik ook daarop dat maar meer geneig is om ná die ander bwe. van mod. te staan. Wat die gebruiksfteer van

maar betref, is gevind dat dit gewoonlik (wanneer alleen gebruik) n pejoratiewe waarde het. Dit is bv. nie Afrikaans om te sê:

Hy speel maar goed

Hy sing maar mooi, nie.

Dit is egter wel gewoon om te sê:

Hy speel darem/mos/maar (ens.) goed.

Wanneer maar wel in gunstige verband gebruik word, staan dit saam met darem in n reeks, bv.

Hy sing darem maar mooi.

Ook sommer toon (soos maar) n duidelike neiging om ná die ander bwe. van mod. te staan, bv.

Hy het seker sommer gaan kuier

Hulle het bepaald sommer goor gespeel

Dan kan jy hom tog sommer ontmoet,

hoewel die omgekeerdes nie onmoontlik is nie, bv.

Hy het sommer seker gaan kuier.

Die gevalle waar die orde nie omkeerbaar (of sonder meer omkeerbaar) is nie, is die volgende:

Ten eerste die verbinding mos maar (vgl. vorige bl.), bv. Hy is mos maar net n student, waarvan die omgekeerde (hy is maar mos met n student) orde ongewoon is.

Wanneer darem en maar n bw. van wyse of n b.nw. bepaal, staan darem konsekwent eerste, bv.

Hy sing darem maar mooi (mooi = bw.)

Sy is darem maar gaaf (gaaf = b.nw.)

Die omgekeerde ordes is minder gewoon, bv.

Hy sing maar darem mooi

Sy is maar darem gaaf.

Wanneer hulle egter met n ww. sonder meer saamgaan, kan hulle omgekeerd staan, bv.

Jy moet dárem maar gaan kyk

/ maar dárem gaan kyk.

(Maar as bw. van mod. dra nooit die klem nie, hetsy alleenstaande, of in 'n reeks saam met ander bwe., bv.

Ek het býna maar besluit om te gaan

/ maar býna besluit om te gaan.)

Ander gevalle waar die orde nie sonder meer omkeerbaar is nie, is wanneer die bwe. van ontkenning (nie, glad nie) in die reeks aanwesig is, bv.

Hy het dalk nie geoefen nie,

waar die omgekeerde orde ongewoon is, bv.

Hy het nie dalk geoefen nie.

Net so ook:

Hulle wil miskien nie speel nie.

Hy wil sommer nie leer nie.

In verbindings met sommer kan die orde omgekeer word, bv.

Hy sal dit sómmen nie doen nie

/ nie sómmen doen nie, maar dan is sommer in laasgenoemde orde nie meer modaal nie. Sommer het hier eerder die betekenis van wyse, bv.

Hy sal dit nie sommer (maklik) doen nie.

In hierdie gevalle, d.w.s. waar ons te maak het met gewone mededelende ontkennings, staan nie gewoonlik na die ander bw(e). van mod., bv.

Hy het dit byna nie reggekry nie

Hy wil dit dalk nie doen nie

Hy wil darein nie luister nie

Hy wil maar nie hoor nie.

Die omgekeerde ordes is hier heeltemal ongewoon, bv.

Hy het dit nie byna ~~nie~~ reggekry nie

Hy wil dit nie dalk doen nie

Hy wil nie darem luister nie

Hy wil nie maar hoor nie.

In 'n vraagsin egter, met of sonder inversie van onderw. en ww. waarmee die sin ingelei word (bv. Hy het of het hy) kan nie voor die ander bwe. van mod. staan, bv.

Hulle het nie dalk geóéfen nie?

Het hulle nie dalk geóéfen nie?

Wil jy nie miskien 'n sigaret hê nie?

Jy wil nie miskien 'n sigaret hê nie?

Hier kan nie weer in geen ander posisie as vóór die ander bw(e). van mod. staan nie.

Ook wanneer 'n negatiewe stelling gebruik word, juis om die positiewe te benadruk en met die aksent dan nie op nie nie, maar op die ander bw. van mod., staan die ontkenningwoord eerste, bv.

Hy het dit nie býna reggekry nie (m.a.w. hy hét)

Hy wil dit nie dálk doen nie (m.a.w. hy wíl)

In hierdie gevalle van affektiewe taalgebruik, staan nie voor die ander bw. van mod. (en met die aksent op die ander bw. van mod.), in vergelyking met die gewone mededelende ontkenning waar nie laaste in die modale reeks staan, bv.

Hy wil darem nie luister nie.

In 'n gewone reeks bwe. van mod. (waaronder nie een van die komponente is) toon sommer (anders as die ander bwe. van mod.) 'n duidelike neiging om na nie te staan, bv.

Jy kan mos darem nie sommer só gaan nie,
teenoor: /mos darem sommer nie só gaan nie,
waar die posisie van sommer ongewoon is.

T.o.v. die res bly nie egter laaste, behalwe in die

„uitsonderingstipes" wat pas bespreek is.

Ook in modale reeks in verbinding met wyse, bv.

Hy speel darem regtig nie goed nie

/regtig darem nie goed nie,

staan nie gewoonlik na die ander bwe. van mod. Die volgende is jukstaposisioneel wel moontlik, maar is semanties iets anders:

Hy speel darem nie regtig goed nie.

Hier is regtig nie meer bw. van mod. nie, maar 'n graadwoord by wyse (goed).

n Modale reeks in verbinding met plek.

Plek staan gewoonlik na mod., maar kan daarvóór ook geplaas word wanneer daar 'n bw. van wyse ook in dieselfde reeks aanwesig is, bv.

Hy pas darem nie goed hier nie

/hier darem nie goed nie

(Vergelyk ook Hoofstuk I - MOD. en PLEK). Mod. bly egter konsekwent voor wyse (vgl. Hoofstuk I, MOD. en WYSE). Die verhouding mod. + wyse en/of plek is dus dieselfde vir 'n enkele bw. van mod. as vir 'n reeks van modale bwe.

(v) REEKSE MET BINDWOORDE.

In hierdie tipe verbinding tree daar bindwoorde op tussen die bwe. komponente, bv.

Ek was gister en vandag daar. Daar is gevind dat hierdie bindwoorde gewoonlik net optree tussen twee (of meer) bwe. van dieselfde begripsoortelike kategorie, bv.

Gister en vandag (tyd)

Hier of daar (plek)

Beter en sterker (wyse),

maar nie:

gister en daar (tyd en plek)

mos en goed (mod. en wyse) nie. Laasgenoemde is alleenlik moontlik wanneer die bwe. in selfnoemfunksie staan, bv.

„Mos" en „daar" is twee bwe.

Daarom beskou ons die twee (of meer) bwe. wat deur bindwoorde verbind is, as een begripsoortelike komponent, anders was dit nie 'n reeks nie, of anders sou ons nie van jukstaposisie kon praat nie, omdat daar voegwoorde tussen die bwe. staan.

Daar is ook gevind dat bwe. van mod. nooit met bindwoorde verbind word nie, bv.

Ek speel mos en darem nou lekker

is nie gewone Afrikaans nie. Bindwoorde sou net gebruik kon word tussen bwe. van mod. wanneer die betrokke bwe. in selfnoemfunksie gebruik word, bv.

„Mos" en „dare" is ou maats.

Die begripsoorte wat dus wel in bindwoordverbindings optree, is wyse, plek en tyd, maar nie mod. en graad nie. Bindwoorde is hoofsaaklik beperk tot en, of en maar. Bindwoordgroepe is nie net beperk tot twee bwe. van tyd, plek of wyse nie, bv.

Hoog en suiwer en akkuraat trek die bal deur die pale.

Tot drie en meer bwe. kan deur die gebruik van bindwoorde tot een reekskomponent van tyd, wyse of plek gemaak word. Komponente met bindwoorde volg dieselfde sisteem as dié wat deur 'n enkele woord verteenwoordig word, en as ons gevind het dat die gebruik van bindwoorde nie die sisteem van opeenvolging beïnvloed nie, moet ons dit

so verstaan dat die bindwoord self geen begripsoortelike funksie het of deel in enige begripsoortelike funksie het nie, bv.

Hy het gister en vandag hier gekuier

Hy het gister en vandag goed gespeel,
waar plek en wyse alleenlik na tyd kan staan, vanweë die
aanwesigheid van die deelw. na die reeks.

Wanneer die ww. egter voor die reeks staan, kan tyd met
plek en wyse plekke ruil, bv.

Ek voel fris en gesond vandag

//vandag fris en gesond.

Die sisteem is dus vir bindwoordgroep (bv. gister en
vandag, fris en gesond) dieselfde as vir die enkelwoord.

(vi) SLOT.

(i) Tyd en Wyse.

In slegs 2 uit 70 gevalle staan wyse voor tyd en
hierdie vbe. kom uit die werk van verskillende skrywers
soos Sangiro, Topsy Smith, F. A. Venter, W. A. de Klerk,
Uys Krige, Mikro, Langenhoven en P. J. Schoeman. In n
tweede toets met reekse (ook drie- en meerlediges) waarin
o.a. tyd en wyse voorkom, staan tyd uit 31 vbe., 28 keer
voor wyse. In totaal het ons dus 101 verbindings waarin
(o.a.) tyd en wyse saam aanwesig is. Hieruit staan wyse
5 keer voor tyd.

(ii) Tyd en Plek.

Uit 48 vbe. met alleenlik tyd en plek staan tyd 46
keer eerste. Die volgende skrywers is veral as bronne
gebruik: Sangiro, F. A. Venter, W. A. de Klerk, Uys Krige,

Mikro en Elizabeth Vermeulen. In n verdere 16 vbe. van langer reekse waarin o.a. tyd en plek as komponente gebruik word, staan tyd 15 keer voor plek. In totaal is het ons dus 64 verbindings met tyd en plek, waarin tyd 61 keer eerste staan (of voor plek).

(iii) Wyse en Plek.

Wyse staan in 40 uit 44 vbe. voor plek. In n verdere 20 meerledige reekse (waarin ook ander begripsoorte aanwesig is) staan wyse 18 keer voor plek. Uit 64 vbe. tree wyse dus 58 keer voor plek op en uit n groototaal van 103 vbe. van enige verbindingstipe waarin plek optree, vul plek 93 keer die laaste posisie.

Modaliteit is nog sterker gebonde aan n vroeë reeksposisie as tyd, want in gevalle waar tyd na wyse en/of plek geplaas kan word, handhaaf mod. sy posisie voor hierdie twee begripsoorte, veral voor wyse. Die deursnee posisie is dus:

Mod. + Tyd + (graad)wyse + Plek.

Samevattend:

(a) Wanneer tyd en modaliteit gekustaponeer word, kan mod. altyd eerste geplaas word, tyd nie (vgl. Mod. + weer). Tyd kan meermale ook ná wyse en plek staan, mod. alleenlik soms na plek, maar nooit na wyse nie. Mod. se neiging na die eerste (of n vroeë) posisie in die reeks is dus nog sterker as dié van tyd.

(b) Tyd kan altyd voor wyse en plek staan; andersom is dit alleenlik in bepaalde gevalle moontlik.

(c) Mod. kan altyd voor plek geplaas word, plek net in bepaalde gevalle voor mod.

(d) Mod. staan konsekwent voor wyse.

(e) Hoewel plek in Afrikaans meestal na wyse staan, kan plek soms alleenlik vóór wyse geplaas word (vgl. vbe. met orals, nêrens as bwe. van plek), maar wanneer die plekwoorde rigting en/of beweging aandui, staan plek weer konsekwent ná wyse.

Of ons dus te make het met „vaste” of „vrye” bwe. van tyd en/of plek, die volgende orde is in Afrikaans altyd gewoon:

Mod. + tyd + graad/wyse + plek, afgesien daarvan of die ww./deelw. voor of na die reeks staan, maar dan met die een uitsondering dat bwe. van plek soos orals, nêrens en iewers altyd voor wyse staan.

In hierdie studie is gesoek na n „wet” van opvolging van begripsoorte, en daar is gevind dat daar n redelike groot mate van sisteem en wetmatigheid bestaan. Om egter n absolute „reël” te wil neerlê, sou ongewens en verkeerd wees, omdat dit nie sou strook met al die feite nie. Daar moet dus versigtig gewerk word met die idee van n „reël”. In die stuk is daar bv. gesê dat „vaste” bwe. van tyd gewoonlik voor wyse staan (vandaar die benaming „vas”) en tog is een geval teëgekom waar weer (n „vaste” bw. van tyd) na wyse staan en dit nog met die ww. na die reeks, nl.

..... sal ek julle makliker weer kry⁶⁾.

Dit is een losstaande geval en die vermoede is dat sulke gevalle uiters beperk in getal is, maar dit bewys een ding: die „grense” wat aangedui is, is nie ondeurbreekbaar solank die vorm wat dit deurbreek nog verstaanbaar is nie.

Van die literatuur waarna in die inleiding verwys is, is die werk van Van der Lubbe, „Woordvolgorde in het

Nederlands", die volledige studie oor die woordorde. Gesien die groot ooreenkoms tussen Afrikaans en Nederlands, kan ons dus vra in hoeverre die begrippe en sisteem van Nederlands ook van Afrikaans geld. Die antwoord kan as volg saamgevat word:

1) Daar is n hoë mate van vastheid van woordorde in die bw.-reeks in Afrikaans, maar dit is meestal nie distinktief nie. In bogenoemde publikasie sê dr. van der Lubbe dat die distinktiewe attribuut gekenmerk word „door een eigen plaats”. 7) Wat hy hiermee bedoel, verduidelik hy later deur te sê dat die distinktiewe attribuut in Nederlands eerste staan in n reeks bepalinge vóór n kernwoord, en laaste in n reeks bepalinge wat ná die kernwoord geplaas is. Dus: „in beiden gevallen staat het onderscheidende attribuut het verst verwijderd van het kernwoord” 8). Die vraag is nou of dit ook waar is van Afrikaans.

Ons neem n reeks soos die volgende:

Hy speel vandag goed.

As ons nou bogenoemde beginsel hier toepas, sal dit beteken dat goed hier distinktief is omdat hy die verste van die kernwoord staan. Die orde kan egter omgekeer word sonder dat die semantiese waarde van die reeks daarmee verander. In dié geval (Hy speel goed vandag) staan vandag in nog dieselfde reeks laaste en sou dan op sy beurt distinktief wees. As beide bwe. dan distinktief kan wees, is dit so goed as dat geen een distinktief is nie, want ons het in beide ordes nog dieselfde reeks. As ons dus die woordorde kan omkeer terwyl die reeks semanties dieselfde bly, is dit nie semanties distinktief nie.

Die woordorde in die bw.-reeks as voorbepaling is in hoofsaak nie verskillend van dié in nabepalings nie, hoewel met die ww. ná die reeks, tyd meestal voor wyse en plek staan. Onder bepaalde voorwaardes (in die stuk self genoem) kan plek egter ook hiér dikwels voor tyd staan. Daarby kom ook dat wyse en plck, wanneer hulle met mekaar reeksposisies kan omruil, dit kan doen in sowel voor- as nabepalings. Aangesien die woordorde in voor- en nabepalings dan gewoonlik dieselfde is of kan wees, beteken dit dat n bepaalde reekskomponent „distinkties” is aldan nie, afhangende van die posisie van die ww. en nie omdat hy ^{van} „een hogere graad” [^] 9) is as die ander komponent nie - iets wat Van der Lubbe n onderskeidende kenmerk van n distinktiese attribuut noem, bv.

As hy vandag goed speel -

Hier sou vandag dan distinkties wees as Van der Lubbe se beginsel dat die bepaling, verste van die kernwoord, distinkties is, ook van Afrikaans geld. Maar met dieselfde reeks as nabepaling by dieselfde ww. sou dit beteken dat goed distinkties is (verste van die kernwoord), bv.

Hy speel vandag goed.

Dit kom dan weereens neer op wat reeds vroeër opgemerk is, nl. dat as albei komponente (of enige komponent) distinkties kan wees, dit net so goed is as dat geen een distinkties is nie.

Teenoor die distinktiese attribuut stel Van der Lubbe die beskrywende attribuut en sê daarvan: „De nabepaling met onderscheidende functie komt in die regel achter de beschrijvende” 10). Vanuit hierdie oogpunt beskou, sou mens wel kon sê dat tyd of plek in verbinding met wyse

distinkties kan wees, aangesien ons wyse kan beskou as die beskrywende attribuut wat die meeste „sê“ (beskryf) van wat deur die ww. benoem word. Maar dan lê die distinktiese (gebruiks-) aard van tyd nie in die woordorde nie, bv.

Hy speel goed vandag

= /vandag goed, en met n sg. „vaste“ bw. van tyd wat konsekwent voor wyse staan, staan juis tyd dan naaste aan die kernwoord, en wyse (die beskrywende attribuut) die verste daarvan af.

Net so ook:

Hy kuier lekker hier

= /hier lekker;

Hy het lekker hier gekuier

= /hier lekker gekuier.

Wanneer wyse dan nie in die reeks aanwesig is nie, sou dit uiters moeilik wees om te bepaal watter van tyd of plek die beskrywende is, en dus watter een distinkties is. Weer eens lê dit nie in die woordorde nie, bv.

Hy kuier hier vandag

/vandag hier.

Hierop af beskou, kan ons dus nie in die bw.-reeks in Afrikaans praat van distinktiese bepalings nie. 18

2) Hoe subjektiewer die betrokke bw., hoe meer perifereer is sy posisie. Hieroor bly daar nie veel te sê nie. Die studie het, meen ek, getoon watter duidelike voorkeur bwe. van modaliteit aan die vroegste reeksposisie gee. Van der Lubbe stel dit t.o.v. Nederlands so dat die oordeelspartikels se posisie „in de regel zover mogelijk van het kernwoord“ ¹¹⁾ is. Dit is in Afrikaans waar vir die reekse wat voor die ww. staan, maar wanneer

die reeks na die ww. staan, handhaaf mod. sy perifere posisie nog steeds en staan dus naaste aan die kernwoord (ww.). Anders sou dit beteken het dat mod. laaste (moes) staan wanneer die reeks na die ww. optree en as Van der Lubbe se bevindings t.o.v. Nederlands ook van Afrikaans waar was. Dit is egter nie die geval volgens die bevindings van hierdie studie nie. Meer in ooreenstemming met die gevolgtrekkings wat uit hierdie studie gemaak is t.o.v. die posisie van Mod. in die reeks, is dus 'n latere opmerking van Van der Lubbe: „De overwegend subjectieve bepalingen blijken weer de hoogste in rangorde; hun karakteristieke plaats is aan die periferie van de woordgroep" ¹²⁾. Dit verklaar ook m.i. die neiging van die sg. „vaste" tydwoorde (bv. meteens, skielik, al (alreeds), reeds, ens.) om voor wyse en/of plek te staan. Van hulle sê Van der Lubbe: „Deze woorden bezitten een sterk subjektief karakter (verrasing, verbasing, teleurstelling, ontevredenheid), zodat ze met meer recht bij de oordeelspartikels kunnen worden ondergebracht" ¹³⁾. Hoe subjektiewer dus die woord, hoe vroeër sy posisie in die reeks.

VERWYSINGS.

- 1) Die Burger, 13 Junie 1963, p. 1.
- 2) Die Burger, 8 Junie 1963, p. 1.
- 3) Die Burger, 8 Junie 1963, p. 1.
- 4) Die Burger, 8 Junie 1963, p. 3.
- 5) Schoeman, P. J.: Fanie se Veldskooldae, p. 30.
- 6) Mikro: Kaptein Gereke, p. 6.
- 7) Van der Lubbe, H. F. A.: Woordvolgorde in
het Nederlands, ... p. 108.
- 8) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 134.
- 9) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 282.
- 10) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 134.
- 11) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 158.
- 12) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 212.
- 13) Van der Lubbe: Woordvolgorde, p. 224.

B I B L I O G R A F I E.(a) Koerante en Tydskrifte.

Die Burger, 9 April 1962.
 25 April 1962.
 17 Mei 1962.
 26 September 1962.
 6 Oktober 1962.
 13 Oktober 1962.
 17 November 1962.
 5 April 1963.
 8 April 1963.
 22 April 1963.
 6 Mei 1963.
 27 Mei 1963.
 8 Junie 1963.
 13 Junie 1963.
 21 Junie 1963.

Die Huisgenoot, 9 Februarie 1962.
 4 Mei 1962.
 11 Mei 1962.
 20 Julie 1962.
 26 Oktober 1962.

Die Kerkbode, 25 Julie 1962.

Die Landbouweekblad 24 Julie 1962.
 Die Landbouweekblad 13 November 1962.

Levende Talen (Art. van H. Roose - Kyk onder C,
 Studies).

Lingua (Art. van H. Roose - Kyk onder C, Studies).

Matieland, Augustus 1962.

(b) BOEKE.

Breytenbach, J. H.: Die tweede Vryheidsoorlog, Deel II,
 Nas. Pers. Kaapstad 1949.

De Klerk, W.A.: Drie Dramas, Nas. Pers Kaapstad 1947.

De Villiers, C. G. S.: Overbergse eergister, Tafelberg-
 Uitgewers, 1961.

Du Plessis, I. D.: Uit die ander wêreld, Nas. Pers, 1935.

Hobson, G. C. en S. B.: Buks, J. L. van Schaik, Pretoria.
 1953 (19de druk).

Konsalik, Heinz: Die Skerwe van die Ysterkruis, (Afr.
 vertaling deur J. Crafford) Tafelberg-
 Uitgewers, Kaapstad, 1963.

- Krige, Uys: Sol Y Sombra, Van Schaik, Pretoria, 1955.
(tweede hersiene druk)
- Langenhoven, C. J.: Mof en sy mense, Nas. Pers 1935.
(10de druk)
- Maritz, Genl. Manie: My lewe en strewe, (1938)
Uitgegee deur die skrywer.
- Mikro: Die Ruiter in die nag, Nas. Pers 1937 (2de druk).
- Mikro: Kaptein Gereke, Nas. Pers, Bloemfontein 1937.
- Pienaar, T. C.: n Merk vir die eeue, Nas. Pers 1937.
- Sangiro: Uit oerwoud en vlakke, Nas. Pers, Kaapstad.
1948 (30ste druk).
- Schlengemann, E. A.: Die drie van der Walts, J. H. de
Bussy, Pretoria (4de druk).
- Schoeman, P. J.: Fanie se veldskooldae, Voortrekker-
pers Johannesburg 1950. (3de druk).
- Smith, Topsy: Draers van die groen en goud, A.P.B.,
Johannesburg 1947.
- Steyn, Elmar: Drentelaar van die Kaapse Kaai, Voor-
trekkerpers Johannesburg 1960.
- Venter, F. A.: Geknelde land, Tafelberg-uitgewers,
Kaapstad 1960.
- Venter, F. A.: Man van Cirene, Tafelberg-uitgewers,
Kaapstad 1960 (7de druk).
- Vermeulen, Elizabeth: Land van die suide, Nasionale
Boekhandel, Kaapstad.

(c) S T U D I E S.

- De Groot, A. W.: Structurele Syntaksis, Servire - Den
Haag, 1949.
- Kempen, W.: Woordvorming en Funksiewisseling in Afri-
kaans, Nas. Boekhandel, Kaapstad 1962.
- Posthumus, M. J.: Die vry pre-adjunk in Afrikaans,
H.A.U.M., Kaapstad 1957.
- Roose, H.: Kategorieën van voorgeplaatste bepalingen by
substantieven (art. in „Levende Talen“, No. 186
(1956), p. 474-483, J. B. Wolters, Groningen.
- Roose, H.: The order of post adjuncts to nouns in Dutch.
(Artikel in „Lingua“, Vol. XI, 1962, North
Holland Publishing Co. Amsterdam).
- Van der Lubbe, : Woordvolgorde in het Nederlands, Assen -
H. F. A.: MCMLVIII, Van Gorcum en Comp. N.V. -
G.A. Hak en dr. H. J. Prakke.